

Visienota

DIVERSITEIT IN/EN HET JEUGDWERK

Prioritaire werkgroep diversiteitsbeleid
in opdracht van de Commissie Jeugdwerk

Kris De Visscher (Demos)
& Miet Neyens (De Ambrassade)

Inhoudstafel

	Inleiding	3
1	Conceptueel kader	4
1.1	Begripsafbakening: van toegankelijkheid naar diversiteit	5
1.2	De samenleving verandert	7
1.3	Wat vooraf ging	8
1.3.1	Diversiteit vanuit het jeugdwerkbeleid	8
1.3.2	Diversiteit vanuit de jeugdwerksector	11
1.3.3	Andere vragen, andere antwoorden	13
1.4	Een andere kijk op het jeugdwerklandschap	14
1.5	Nieuwe strategieën	16
2	Strategieën concreet	18
2.1	Organisatieniveau / meer en meer gelijke mogelijkheden	20
2.1.1	Van een 'niche' naar de 'kern'. Van 'welkom zijn' tot 'volwaardig participeren'.	21
2.1.2	Ondersteuning van lokale en regionale werkingen	23
2.2	Organisatieniveau / sociale integratie	25
2.3	Sectorniveau / meer en meer gelijke mogelijkheden	28
2.3.1	Lacunes in het huidige jeugdwerklandschap detecteren	29
2.3.2	Lacunes wegwerken	32
2.3.3	Blijvend lacunes detecteren	33
2.4	Sectorniveau / sociale integratie	34
2.5	Een centrale rol voor samenwerking en netwerkvorming	36
	Bronnen	39

Inleiding

De relatie tussen het jeugdwerk en de diverse levensomstandigheden waarin kinderen en jongeren opgroeien, is een onderwerp dat de jeugdwerksector en het jeugdwerkbeleid al langer beroert. In nieuwe 'golven' en soms met nieuwe begrippen houden het jeugdwerkbeleid en de jeugdwerksector de aandacht voor dit thema vast. Na een periode met veel (beleids)aandacht voor dit thema - van 2000 tot ongeveer 2010 - lijkt de focus in de jaren daarna wat af te nemen. Er zou toen een zekere diversiteitsmoeheid binnengeslopen zijn in de jeugdwerksector (Mattheusen, F., e.a., 2010). Natuurlijk laten organisaties, sector én beleid dit onderwerp niet los. Maar we voelen wel dat de jeugdwerksector nood heeft aan nieuwe ideeën en verse energie om bruikbare antwoorden te (blijven) formuleren op de diverse vragen en noden van kinderen en jongeren in de vrije tijd.

Begin 2015 gaf de Commissie Jeugdwerk dan ook de opdracht aan een prioritaire werkgroep diversiteitsbeleid om een nieuwe, inspirerende visietekst over dit onderwerp op te stellen. De laatste visienota over dit thema, '[Een simpel plan](#)', dateert van 2010. Vijf jaar later bouwen we dus opnieuw aan een geactualiseerde visietekst over het thema diversiteit in de jeugdwerksector. We baseren die op de ontwikkelingen in de samenleving, in het wetenschappelijk onderzoek, in de jeugdwerksector en in het jeugdwerkbeleid. Deze nota bestaat uit twee delen. Het eerste deel schets het conceptueel kader. In het tweede deel wordt dit kader verder uitgewerkt in concrete voorstellen en aanbevelingen.

Deel 1

CONCEPTUEEL KADER

LEESWIJZER

We starten met een begripsafbakening van ‘diversiteit’. ➡

Dan situeren we dit begrip in een veranderende maatschappelijke context. ➡

Daarna geven we de visies en strategieën weer die het jeugdwerkbeleid en de jeugdwerksector in het verleden over dit thema hebben ontwikkeld. ➡

We omschrijven vervolgens waaraan de huidige status quo volgens ons te wijten is en formuleren een aantal mogelijkheden om als sector een nieuw elan te vinden. We kiezen een andere kijk op het jeugdwerklandschap, weg van de weinig productieve opdeling tussen ‘regulier’ en ‘doelgroep-specifiek’. ➡

En we pleiten voor een ruimer pallet aan strategieën om dit thema te benaderen, zowel op organisatieniveau als op niveau van de jeugdwerksector. ➡

BEGRIPSAFBAKENING: VAN TOEGANKELIJKHEID NAAR DIVERSITEIT

Wie de ontwikkeling van dit thema binnen de jeugdwerksector opvolgt, merkt dat term ‘diversiteit’ steeds meer opgang maakt. In principe slaat ‘diversiteit’ op alle persoonskenmerken waarin mensen van elkaar (kunnen) verschillen. Zodra je twee mensen samenbrengt, is er sprake van diversiteit. Toch geeft de jeugdwerksector een meer specifieke invulling aan het begrip. De focus ligt op meer **diepgaande of fundamentele verschillen in de levensomstandigheden waarin kinderen en jongeren opgroeien**. Deze verschillen kunnen onze samenleving sterk verrijken, maar verschillende levensomstandigheden kunnen ook leiden tot ervaringen van sociale ongelijkheid, uitsluiting en discriminatie.

Verschillende levensomstandigheden kunnen - los van de gevolgen - leiden tot een andere beleving van de werkelijkheid en een ander referentiekader. Deze verschillende ervaringen en referentiekaders kunnen op hun beurt een breuklijn of kloof creëren. Kinderen, jongeren en hun omgeving slagen er moeizaam of niet in om deze kloof op eigen kracht te overbruggen, ook al hebben ze raakvlakken met anderen qua interesses en talenten of al groeien ze op in dezelfde buurt. Deze breuklijnen vertalen zich in de praktijk doorgaans naar een bepaalde (bevolkings)categorie - ‘doelgroep’ of ‘kansengroep’ genoemd - die op basis van een gedeeld kenmerk een breuklijn ondervindt met andere bevolkingsgroepen.

Doorgaans worden de volgende doelgroepen omschreven:

- kinderen en jongeren die opgroeien in armoede;
- kinderen en jongeren met een beperking (een verstandelijke of fysieke beperking, maar ook autismespectrumstoornis, ADHD, of een combinatie van beperkingen);
- laaggeschoolde jongeren (vooral jongeren uit BSO en in mindere mate ook uit TSO);
- kinderen en jongeren met een migratieachtergrond;
- holebi’s en transgenders.

Het afbakenen van ‘doelgroepen’ heeft zeker een aantal voordelen. Een dergelijke afbakening (h)erkent bepaalde breuklijnen en creëert werkbare categorieën voor beleid, praktijk en onderzoek. Maar tegelijk doet zo’n afbakening ook onrecht aan de complexe realiteit van diversiteit:

- We merken een aantal duidelijke kruisverbindingen tussen ‘doelgroepen’. Zo hebben kinderen en jongeren met een migratieachtergrond een grotere kans om op te groeien in armoede. Dat geldt voor ook kinderen en jongeren met een beperking.
- Combinaties tussen ‘migratieachtergrond’, ‘beperking’, ‘armoede’, ‘opleiding’ en ‘seksuele voorkeur’ kunnen bepaalde breuklijnen versterken of bijkomende breuklijnen creëren tussen en binnen ‘doelgroepen’.
- Een doelgroepafbakening miskent ook de diversiteit binnen de doelgroep zelf. Zo moeten meisjes met een migratieachtergrond, of meisjes die opgroeien in armoede, op vlak van vrijetijdsparticipatie vaak een grotere kloof overbruggen dan jongens die opgroeien in vergelijkbare omstandigheden. Zo verschilt de leefsituatie van kinderen en jongeren wiens grootouders naar ons land migreerden sterk van de leefsituatie van wie zich recent als vluchteling in ons land vestigde, ook al horen ze allebei tot de categorie ‘kinderen en jongeren met een migratieachtergrond’.
- Een aantal kinderen en jongeren vertonen ook minder uitgesproken verschillen, bijvoorbeeld een hogere psychische kwetsbaarheid. Toch hebben zij evenzeer extra steun of omkadering nodig om aansluiting te vinden bij andere kinderen en jongeren in de vrije tijd.
- Tenslotte is diversiteit geen statische, maar een dynamische realiteit met steeds wisselende doelgroepen die onder de aandacht komen. Iedere afbakening is in wezen tijdelijk en ontoereikend.

Een afbakening in doelgroepen doet dus onrecht aan de complexiteit van diversiteit. Bovendien bestaat het risico dat ze de opdeling tussen ‘wij’ en ‘zij’ versterkt en bepaalde overeenkomsten tussen kinderen en jongeren afvlakt. Tenslotte verhoogt ze de kans op de zogenaamde ‘deficietbenadering’ die kinderen en jongeren vooral bekijkt vanuit problemen of tekorten,. De term ‘kansengroep’ of ‘kwetsbaarheid’ kan ook de indruk wekken dat een bepaalde maatschappelijke positie leidt tot een zekere persoonlijke ‘zwakte’. Terwijl deze kinderen en jongeren niet zwak zijn en zichzelf ook niet zo zien, integendeel.

Wanneer we vanuit de jeugdwerksector kijken naar de diversiteit aan levensomstandigheden waarin kinderen en jongeren opgroeien, is het belangrijk dat we blijvend oog hebben voor de complexiteit en de diversiteit binnen de diversiteit, ook al bakenen we soms nog doelgroepen af. Ook moeten we naast verschillen ook overeenkomsten blijven zien en naast problemen en tekorten ook sterktes en talenten blijven benoemen. Deze genuanceerde visie is meer dan ooit actueel, nu een veranderende samenleving de breuklijnen tussen kinderen en jongeren verder lijkt uit te diepen.

DE SAMENLEVING VERANDERT

Maatschappelijke ontwikkelingen lijken de bestaande sociaal-economische en sociaal-culturele breuklijnen verder te vergroten en te verdiepen. Zo stijgt jaar na jaar het aantal kinderen en jongeren dat opgroeit in armoede. De 24ste editie van het Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting - in het teken van kinderarmoede - leert ons dat in ons land 18,8%, of bijna 1 kind op 5, leeft in een gezin met een inkomen onder de armoededrempel. Omdat armoede meer is dan enkel inkomen, ontwikkelde Kind en Gezin de kansarmoede-index, een alternatieve indicator die verschillende aspecten van armoede in rekening brengt. In 2014 haalde de index een score van 11,4. Dat betekent dat 11,4% van de geboorten in het Vlaams Gewest plaatsvond in een kansarm gezin. Deze index is op ongeveer 10 jaar tijd bijna verdubbeld: van 6% in 2001 tot bijna 12% in 2014. Eén verklaring hiervoor is de toename aan gekleurde armoede. Van de kinderen wiens ouders geboren zijn in een ander land, loopt 37,2% het risico om op te groeien in armoede (Schoupe, L., De Visscher K. & Van de Walle, I., 2014).

Armoede heeft ook een impact op de vrijetijdsparticipatie en de ontwikkelingskansen van deze kinderen en jongeren. Zo kon 68,7% van de Belgische gezinnen met kinderen in armoede zich geen week vakantie weg van huis permitteren, t.o.v. 26,6% van de bevolking als geheel. Van alle Vlaamse kinderen tussen 12 en 17 jaar neemt 76,1% deel aan een vereniging of groepsgerichte vrijetijdswerking. Bij jongeren uit eenoudergezinnen is dit 64,7%. Bij

kinderen in de B-stroom van de eerste graad 55,6%. Bij kinderen van ouders uit lagere arbeidersklasse 52,7% en bij kinderen in het BSO gaat het nog om 45,0%.

Ook op etnisch-cultureel vlak wordt onze samenleving steeds meer divers. De recente cijfers van de Vlaamse migratie- en integratiemonitor liegen er niet om: 1,1 miljoen Vlamingen heeft een migratieachtergrond en een op drie kinderen jonger dan vijf heeft diverse roots (Vanduyndslager e.a., 2013). In Vlaanderen wonen ondertussen bovendien meer dan 180 verschillende nationaliteiten. Deze evolutie stelt het jeugdwerk voor een aantal uitdagingen. Zo bevinden veel jongeren uit de tweede en derde generatie zich momenteel in een preciaire positie. Zij blijven botsen op racisme en discriminatie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt, en zoeken ondersteuning bij het uitbouwen van een meervoudige identiteit. Er lijkt veel beleidsaandacht te gaan naar de kleine minderheid van deze jongeren die radicaliseert. En al is dit een ingrijpend maatschappelijk probleem, toch verdient ook de brede groep van jongeren met een migratieachtergrond de nodige aandacht. Ze ontwikkelen zich tot kritische, mondige burgers. Ze engageren zich voor de plaats waar ze wonen en ze slagen erin om verbinding te behouden met hun roots. (Bendadi, S. & De Walsche, A., 2013). Hun succes is van cruciaal belang voor deze samenleving (Crul, M.; Schneider, J. & Lelie, F., 2013).

We zien dat evoluties op vlak van migratie onze steden de voorbije decennia superdivers hebben gemaakt. Superdiversiteit duidt op de grotere complexiteit en diversiteit van onze maatschappij op basis van twee fenomenen:

- Nieuwe migratiestromen uit alle hoeken van de wereld maken de samenstelling van onze bevolking bijzonder complex;
- Deze nieuwkomers leven meer in netwerken, eerder dan in lokale gemeenschappen, dankzij nieuwe ontwikkelingen op het vlak van communicatie- en informatietechnologie. Een evolutie die hoe langer hoe meer voor de hele samenleving lijkt te gelden (Geldof, D., 2013). De recente toename van oorlogsvluchtelingen uit Irak en Syrië, onder wie ook veel gezinnen met kinderen, zorgt voor een bijkomende instroom en nieuwe types van migratie.

Bovenop de toegenomen complexiteit van onze samenleving leidt superdiversiteit op termijn ook tot een verandering in de verhouding tussen de meerderheid en de minderheden. Net als in verschillende wereldsteden, de zogenaamde majority-minority cities, zien we ook bij ons verschillende stadswijken waar ondertussen geen duidelijke groep nog de meerderheid vormt. Dit heeft zo zijn gevolgen voor het integratiebeleid. Niet alleen kan dat zich niet langer richten op een aantal homogene categorieën, de gevolgen gaan ook dieper. Integratiebeleid heeft immers vooral te maken met machtsrelaties. Wie moet zich aanpassen aan wie? Wie bepaalt dit? Niet zozeer wie in de meerderheid is, maar wel wie de macht heeft, bepaalt het integratiebeleid (De Visscher, Marechal & Rogé, 2014). Alleen kunnen we ons de vraag stellen hoe die machtsposities zullen evolueren als de verhouding tussen meerderheid en minderheden wijzigt. Als er geen duidelijke meerderheidsgroep meer is, moet uiteindelijk iedereen zich aan iedereen aanpassen.

De groep ‘personen met een beperking’ tenslotte, neemt numeriek niet zozeer toe. Toch merken we dat door recente beleidsevoluties de aandacht voor deze ‘onzichtbare burgers’ vergroot. In navolging van

het ratificeren van het VN-Verdrag van de Rechten van personen met een beperking merken we een stijgende aandacht voor de inclusie van personen met een beperking. Binnen het welzijnsbeleid, met de vermaatschappelijking van de zorg, en binnen het onderwijs, met het M-decreet. Ook in de vrije tijd groeit de vraag naar meer keuzemogelijkheden voor kinderen en jongeren met een beperking (Schraepen, B. e.a. 2015). Het Comité voor de Rechten van het Kind (2010) vraagt met aandrang aan ons land om *ervoor te zorgen dat kinderen in opvangcentra, kinderen met een handicap en kinderen onder psychiatrische begeleiding gepaste en toegankelijke speelruimtes tot hun beschikking krijgen waar ze kunnen spelen en vrije-tijdsactiviteiten kunnen beoefenen* (Comité voor de Rechten van het Kind, 2010, p.17).

Diversiteit neemt dus feitelijk toe én de aanwezige diversiteit komt prominenter op de voorgrond. Diversiteit is een realiteit. Die is op zich niet positief of negatief. Alles hangt af van de manier waarop we die realiteit benaderen. In het volgende deel van deze nota gaan we dieper in op de benadering die het jeugdwerkbeleid en de jeugdwerksector in onze ogen tot nu toe kozen.

WAT VOORAF GING

Diversiteit vanuit het jeugdwerkbeleid

In dit deel maken we geen onderscheid tussen het Vlaams en het lokaal jeugdwerkbeleid. Al merken we natuurlijk wel lokale accentverschillen, we menen dat deze beleidsniveaus in grote lijnen dezelfde dominante beleidsvisie delen.

Het jeugdwerkbeleid schuift een dubbele probleemdefinitie naar voor. Een eerste element van deze probleemdefinitie is de **ondervertegenwoordiging van bepaalde doelgroepen in het jeugdwerk**. Verschillende participatie-onderzoeken, zoals de participatiesurvey of de JOP-monitor, tonen duidelijk een ondervertegenwoordiging aan op het niveau van de jeugdwerksector als geheel.

De sector zelf maakt verder een onderscheid tussen zogenaamd ‘regulier’ jeugdwerk, dat in principe open staat voor alle kinderen en jongeren, en zogenaamd ‘doelgroepspecifiek’ aanbod, dat zich richt op één bepaalde doelgroep. Onderzoek toont aan dat er een duidelijke ondervertegenwoordiging is van bepaalde doelgroepen in het ‘reguliere’ jeugdwerk. Het ‘doelgroepspecifieke’ jeugdwerk kent dan weer een relatieve oververtegenwoordiging van bepaalde doelgroepen. Deze vaststelling leidt tot een tweede element in de probleemdefinitie: als doelgroepen participeren aan jeugdwerk, dan verloopt deze **participatie grotendeels in gescheiden circuits**.

Deze dubbele probleemdefinitie leidt op zijn beurt tot een dubbele beleidsdoelstelling:

Enerzijds wil het beleid de bestaande ondervertegenwoordiging wegwerken zodat alle kinderen en jongeren **meer en meer gelijke mogelijkheden** hebben om volop mee te genieten van de ontspanning en de ontwikkelingskansen die het jeugdwerk biedt.

Anderzijds wil het beleid de participatie in gescheiden circuits wegwerken zodat jeugdwerkparticipatie **sociale integratie** en verbinding kan creëren tussen diverse kinderen en jongeren en zo mee een (toekomstige) generatie creëert die kan omgaan met diversiteit en die solidair is buiten de eigen groep (Van de Walle, 2012).

Om deze doelstellingen te realiseren hanteert het jeugdwerkbeleid een dubbele strategie, het zogenaamde én-én beleid of tweesparenbeleid.

Het ene spoor richt zich op de ondersteuning van ‘reguliere’ jeugdwerkorganisaties in het herkennen en wegwerken van drempels. Elke jeugdorganisatie moet zich binnen de eigen grenzen openstellen voor alle kinderen en jongeren. En daarbij aan de slag gaan om eventuele drempels op het vlak van financiën, fysieke toegang, informatie, begeleidershouding, ... weg te werken. Dit moet alle kinderen en jongeren die willen deelnemen aan het ‘reguliere’ jeugdwerk, hier ook effectief de kans toe te bieden, ongeacht hun achtergrond.

Het andere spoor richt zich op het ondersteunen van ‘doelgroepspecifieke’ jeugdwerkorganisaties. De overheid moet garant staan voor een voldoende groot en divers aanbod, zodat elk kind of jongere een bruikbare jeugdwerkvorm en een gepast aanbod vindt. Dit impliceert een verbreding van het bestaande aanbod met jeugdwerk dat werkt met verschillende doelstellingen, verschillende werkwijzen en verschillende doelgroepen.

In principe zou dit tweesporenbeleid moeten volstaan om de eerste beleidsdoelstelling te realiseren: het ‘reguliere’ en het ‘doelgroepspecifieke’ jeugdwerk kunnen samen een divers - maar vaak gescheiden - jeugdwerklandschap creëren dat zo veel mogelijk kinderen en jongeren de kans geeft om te participeren. In die zin werpt het tweesporenbeleid ook vruchten af: we zagen de laatste jaren veel inspanningen om meer kinderen en jongeren te bereiken, en met succes, al blijft er nog steeds een duidelijke ondervertegenwoordiging.

Om de tweede beleidsdoelstelling - sociale integratie - te realiseren, lijkt het beleid doorgaans de inclusie van alle kinderen en jongeren in het ‘reguliere’ jeugdwerk als finaliteit naar voor te schuiven. Hierbij drukt het beleid de wens uit dat reguliere werkingen via experimenten en projecten op termijn zullen uitgroeien tot universele vormen van jeugdwerk die alle kinderen en jongeren zullen aanspreken¹. Doelgroepspecifieke werkingen krijgen in deze evolutie een doorstroom- of toeleidingsfunctie toebedeeld.

Deze tweede beleidsdoelstelling wordt in een divers, maar gescheiden jeugdwerklandschap niet gerealiseerd. Integendeel, dit lijkt de overheid net verder weg te brengen van sociale integratie. Filip Coussée (2005) benoemt dit fenomeen als de **toegankelijkheidsparadox** van het jeugdwerk. De strategie om toegankelijkheid te realiseren, lijkt de ontoegankelijkheid net te versterken.

In een aantal contexten lijkt de focus op sociale integratie en inclusie er bovendien toe te leiden dat ook de realisering van de eerste beleidsdoelstelling in het gedrang komt. Een inclusief ideaalbeeld kan

het (lokale) jeugdwerkbeleid weerhouden om voluit te investeren in een doelgroepspecifiek aanbod dat kinderen en jongeren uit kansengroepen op dit moment aanspreekt – omdat het dicht in hun buurt is, inspeelt op hun vragen, rekening houdt met hun eigenheid en/of ingebed is in de gemeenschap van hun ouders (zie o.a. Van Meenen, G., 2012). Het nettoresultaat is dat deze kinderen en jongeren nog steeds te weinig van dit soort bruikbaar aanbod vinden in de vrije tijd. En ondanks alle dromen en wensen, leidt dat laatste er niet toe dat ze de weg vinden naar het aanbod dat wél voorhanden is. Zeker jongeren die meerdere breuklijnen moeten overstijgen, slagen er niet in om aansluiting te vinden bij het bestaande aanbod.

Een overheid die in één beweging én meer participatiemogelijkheden wil creëren én sociale integratie wil realiseren, lijkt net verder af te drijven van de verwezenlijking van beide beleidsdoelstellingen. Maar om dan meteen de doelstelling van ‘sociale integratie’ overboord te kieperen, lijkt ook geen wenselijke piste voor het jeugdwerkbeleid. Op die manier zou de overheid segregatie bestendigen of zelfs in de hand werken. Ook lijkt de overheid op deze manier een soort maatschappijbeeld van ‘living apart together’ uit te dragen, dat niet overeenkomt met het gewenste inclusieve, harmonieuze en solidaire maatschappijbeeld.

¹ Binnen dit discours kan je nog een bijkomend onderscheid maken. Sommigen menen dat de bestaande jeugdverenigingen meer moeite moeten doen om kinderen en jongeren uit kansengroepen toch te bereiken. Met – veelal vrijblijvende – impulsen en incentives moeten ze daartoe gestimuleerd worden. Anderen stellen dat die jeugdverenigingen niet moeten veranderen, maar dat kinderen en jongeren zich moeten aanpassen aan de jeugdvereniging zoals ze is.

Diversiteit vanuit de jeugdwerksector

De jeugdwerksector van zijn kant toont zich, zeker in het begin van de jaren 2000, zeer gedreven om z'n bereik te vergroten. Natuurlijk merken we verschillen tussen organisaties, maar globaal genomen is er een merkbare dynamiek om meer en meer gelijke mogelijkheden te creëren. Toch botst deze dynamiek in de loop der jaren ook op een aantal grenzen. Het blijkt niet altijd eenvoudig om nieuwe doelgroepen te bereiken en hen succesvol te betrekken. Bepaalde trajecten leveren niet het gewenste resultaat op of lopen moeilijker dan verwacht. Het oorspronkelijke enthousiasme raakt wat getemperd. 'Reguliere' organisaties willen zeker de nodige inspanningen blijven doen, maar zijn bang om via quota of andere verplichtingen vastgepind te worden op bepaalde resultaatsverbanden.

Waar verschillende 'doelgroepspecifieke' organisaties zich begin 2000 nog enthousiast ten dienste stellen van een inclusief ideaal, groeit met de jaren het bewustzijn over de waarde van het eigen aanbod. Verschillende onderzoeken hebben onderzocht de eigenheid van dit aanbod beschreven. Steeds meer worstelen deze organisaties dan ook met de doorstroom- of toeleidingsfunctie die hen wordt toegedicht. Deze functie lijkt immers een waardeoordeel in te houden dat bepaalde vormen van jeugdwerk meer waardering geeft dan anderen. Bovendien groeit het inzicht dat doelgroepspecifiek jeugdwerk een uniek aanbod ontwikkelt dat inspeelt op bepaalde vragen en noden van jongeren rond onderwijs, tewerkstelling, welzijn,... Een rol die andere vormen van jeugdwerk niet kunnen opnemen. Deze werkingen onderscheiden zich ook in een aantal organisatorische aspecten (locatie, openingsuren, bereikbaarheid, ...), in begeleiders-

houding en in pedagogisch klimaat van andere vormen van jeugdwerk. Tenslotte schuiven deze organisaties naar voor dat jongeren ook nood hebben aan een plaats waar ze ervaringen kunnen uitwisselen tussen lotgenoten, weg van de druk om zich te conformeren aan de eisen van de mainstream omgeving met andere noden.

De bijgestelde verwachtingen over het 'reguliere' aanbod en het groeiend en wetenschappelijk onderbouwd zelfbewustzijn van het 'doelgroepspecifieke' aanbod zorgen ervoor dat de sector het steeds moeilijker krijgt met de opdeling tussen beide en met de visie dat het ene fungeert als een opstapje, toeleider of vangnet naar/voor het andere. De sector schuift net de evenwaardigheid van alle vormen van jeugdwerk naar voor. Natuurlijk onderkent het jeugdwerk duidelijk het probleem van de ondervertegenwoordiging, maar ze vraagt aan het jeugdwerkbeleid om vooral naar het bereik op sectorniveau te kijken. Ook vraagt de sector om niet altijd 'duurzame participatie' of 'lidmaatschap' als noodzakelijk criterium te hanteren om van participatie te spreken: ook deelname aan eenmalige, projectmatige activiteiten telt mee.

Wat de gescheiden circuits betreft, lijkt de sector een dubbele houding aan te nemen. Het groeiend wetenschappelijk inzicht in dit thema maakt duidelijk dat diverse kinderen en jongeren diverse interesses en noden hebben in de vrije tijd: niet alleen naar 'wat' er wordt aangeboden, maar ook 'wie' het aanbiedt, 'in welke context' het plaatsvindt, enzovoort. Als je wil dat alle kinderen en jongeren een bruikbaar aanbod vinden in de vrije tijd en je wil hen de vrije keuze laten, dan leidt dit tot zeer diverse vrijetijds-

participatie. Maar dat brengt onvermijdelijk met zich mee dat verschillende jeugdgroepen niet hun gading zullen vinden in dezelfde types van jeugdwerk. Sommige organisaties vragen zich steeds luider af of inclusie niet een illusie is. Toch blijft de jeugd-

werksector verveeld zitten met de participatie in gescheiden circuits. Ook de sector zelf acht het niet wenselijk om sociale integratie op te geven. We zien hiervoor drie redenen:

1. De opdeling tussen ‘doelgroepspecifiek’ en ‘regulier’ jeugdwerk voelt kunstmatig en abstract aan.

Het gaat in de praktijk om andere vormen van jeugdwerk, die andere dingen doen. Maar dat betekent niet dat kinderen en jongeren uit een bepaalde doelgroep per definitie alles vinden wat ze zoeken in de ene vorm van jeugdwerk, en niets kunnen vinden in andere vormen van jeugdwerk. Een echte én-én benadering betekent dat kinderen en jongeren aan verschillende vormen van jeugdwerk tegelijk kunnen deelnemen.

Vlaanderen heeft bovendien een divers aanbod: jeugdbewegingen, jeugdhuizen, jongerencentra, speelpleinwerkingen, vakantie-aanbieders, kunsteducatieve organisaties, natuur- en milieuverenigingen, circusateliers, organisaties die werken rond media of ondernemerschap, politieke jongerenverenigingen of verenigingen die aan een bepaalde gemeenschap zijn verbonden, zoals werkingen voor jongeren met een migratieachtergrond. Elk bereiken ze op hun manier mensen uit kansengroepen, in meerdere of in mindere mate. Niet alleen is er een grote diversiteit aan aanbieders, ook binnen de doelgroep zelf bestaat grote diversiteit. Het is onmogelijk om kinderen en jongeren op een abstracte manier toe te wijzen aan één vorm van jeugdwerk.

2. Een divers, maar gescheiden jeugdwerklandschap wringt ook met het zelfbeeld van verschillende jeugdwerkorganisaties.

In principe willen jeugdwerkers er zijn voor iedereen. Ze beseffen natuurlijk dat ze niet elk kind en elke jongere kunnen bereiken, maar een hele groep per definitie links laten liggen, rijmt niet met hun ideaalbeeld. Tineke Van de Walle (2011) benoemt dit als de principiële openheid van het jeugdwerk. Jeugdwerkers realiseren zich maar al te goed dat hun deelnemers niet altijd een weerspiegeling zijn van de wijk of buurt. Ze vormen niet bewust een gesloten clubje, zoals soms wel eens wordt beweerd. Bijna nergens worden kinderen en jongeren bewust uitgesloten, de uitsluiting gebeurt ongewild. Jeugdwerkers willen wel degelijk iets betekenen voor alle kinderen en jongeren. Maar ze kennen hen soms niet of onvoldoende, ze hebben te weinig zicht op hun eigen drempels, ze voelen zich niet altijd bekwaam om hun werking open te stellen, ze vertrekken te sterk vanuit het eigen referentiekader en/of ze hebben te veel andere zorgen aan hun hoofd.

3. De (ped)agogische rol van het jeugdwerk.

Tenslotte verwijzen organisaties ook naar de (ped)agogische rol van het jeugdwerk. Jeugdwerk is niet alleen ‘nutteloze speelsheid’, het vervult ook een pedagogische rol. Jeugdwerk kan verbinding leggen tussen diverse kinderen en jongeren en breuklijnen helpen overbruggen. Jeugdwerk kan de leefwereld van kinderen en jongeren verruimen, kan hen leren omgaan met diversiteit en kan bijdragen aan een groter begrip voor en sterke solidariteit met kinderen en jongeren die minder kansen krijgen. Dat betekent niet dat deze werkingen geïnstrumentaliseerd worden, integendeel, want hun pedagogische invloed zit ‘m ook in dat speelse en vrijblijvende. Maar het betekent wel dat zij vanuit (ped)agogische motieven kunnen meewerken aan het overbruggen van gescheiden circuits.

De jeugdwerksector wil zich blijvend engageren voor meer sociale integratie. Wel groeit het inzicht dat het overbruggen van deze gescheiden circuits niet per sé hoeft te betekenen dat kinderen en jongeren deel uitmaken van dezelfde verenigingen. Ook uitwisselingsactiviteiten, samenwerkingsverbanden, projecten, dialoog of gezamenlijke actie kunnen bruggen bouwen. Het louter samenbrengen van diverse jongeren volstaat op zich niet om breuklijnen te overstijgen. Dit vergt een veilig kader en de nodige competenties bij de begeleiding om dit proces uit te voeren.

In het algemeen durven we zeggen dat de jeugdwerksector de beleidsdoelstelling van de overheid deelt, maar een andere invulling naar voor schuift. Deze invulling omvat een sterkere erkenning en ondersteuning van bepaalde vormen van ‘doelgroepspecifiek’ jeugdwerk² en een andere invulling van sociale integratie in het jeugdwerk.

Andere vragen, andere antwoorden

De drive om vanuit het jeugdwerk in te spelen op de diversiteit aan leefsituaties is nooit weggeweest. Na een wat luwere periode komt het enthousiasme meer en meer terug. Gezien de groeiende problematiek komt een nieuw elan ook niets te vroeg. We waarderen dat de Minister van Jeugd opnieuw een prioriteit maakt van diversiteit. In de recentste beleidsbrief Jeugd (2015-2016) lezen we ook kleine openingen om nieuwe pistes te verkennen. De Minister wil goede praktijkvoorbeelden verzamelen die *“verschillende vormen van jeugdwerk de kans geven om te groeien en te bloeien en zo in een volgende stap met elkaar in verbinding te gaan.”* We willen als sector constructief en concreet meewerken door nieuwe visies en strategieën aan te reiken die hopelijk een nieuwe dynamiek kunnen creëren voor de ondersteuning van bestaande praktijken, de ont-

wikkeling van nieuwe praktijken én het leggen van verbindingen tussen praktijken.

In grote lijnen bestaat de nieuwe visie die we samen willen ontwikkelen uit een andere kijk op het jeugdwerklandschap en uit nieuwe strategieën om de gedeelde beleidsdoelstellingen aan te pakken. Essentieel daarbij is het onderscheid dat we maken tussen organisatie-niveau en sectorniveau en dat we naast strategieën op vlak van inclusie ook andere strategieën voor sociale integratie naar voor schuiven.

² Zie bijvoorbeeld het advies van de Vlaamse Jeugdraad over ‘allochtoon jeugdwerk’ uit 2011.

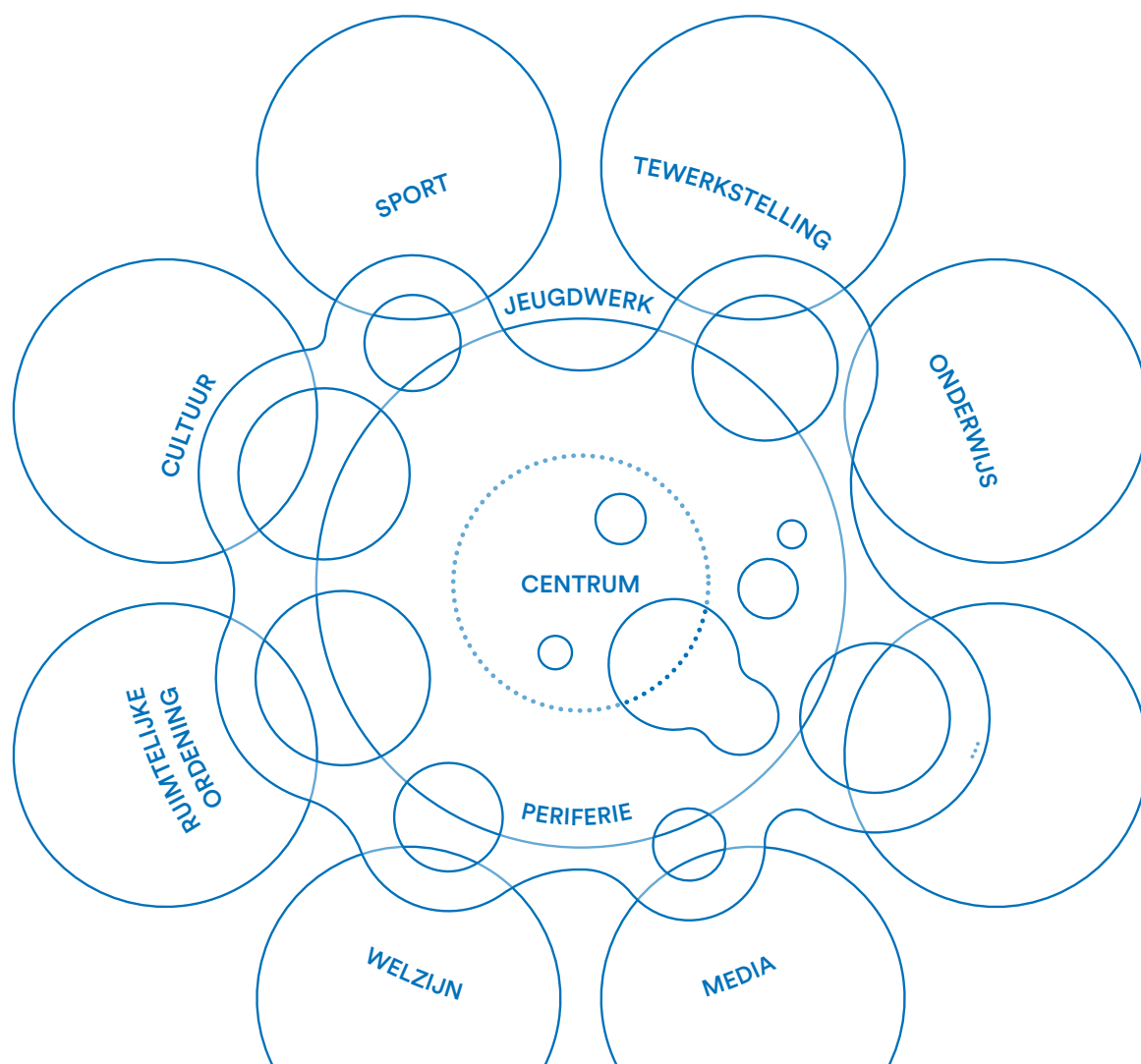
EEN ANDERE KIJK OP HET JEUGDWERKLANDSCHAP

We denken dat een alternatief voor de opdeling 'regulier' en 'doelgroepspecifiek' mogelijk een nieuwe dynamiek in de visie- en beleidsontwikkeling kan creëren. We stellen voor om naar het jeugdwerklandschap te kijken in termen van 'centrum' en 'periferie'.

We willen graag een onderscheid maken tussen organisaties die op dit moment een centrale plaats bekleden in het jeugdwerk en organisaties die werken in de periferie ervan. Organisaties in het centrum ontlenen hun centrale plaats aan verschillende van deze kenmerken: ze genieten een grote

naambekendheid bij het grote publiek, kennen een lange traditie, hanteren een methodiek die hoog staat aangeschreven, bereiken voornamelijk een sociaal-economisch en sociaal-cultureel dominant publiek, hebben een breed vertakt aanbod en/of beschikken over een sterk maatschappelijk netwerk met politieke invloed. Zij worden als 'regulier jeugdwerk' bestempeld.

Organisaties die zich meer in de periferie van het jeugdwerk bevinden, beschikken niet of in veel mindere mate over deze kenmerken.

We zien het onderscheid tussen ‘centrum’ en ‘periferie’ niet zwart-wit. Er zijn grijze zones. Sommige organisaties nemen in het brede jeugdwerk een centrale plaats in, maar nemen in een bepaalde lokale context een meer perifere. Denk aan bepaalde jeugdbewegingen in de stad. Binnen één en dezelfde organisatie kunnen bepaalde (deel)werkingen zich meer in het centrum bevinden en andere meer in de periferie. Zo ondersteunt Formaat bijvoorbeeld zowel ‘reguliere’ jeugdhuizen als werkingen van jongeren met een migratieachtergrond.

De indeling ‘centrum’ - ‘periferie’ biedt volgens ons de mogelijkheid om naar het jeugdwerklandschap te kijken en verschillende posities in dat landschap te benoemen en te herdefiniëren, zonder te vervallen in de tweedeling ‘regulier - doelgroepspecifiek’.

In elke sector, en dus ook in het jeugdwerk, gaat er een zekere aantrekkingskracht uit van het centrum. De organisaties in het hart van het centrum lijken de norm te bepalen en zuigen steeds de (beleids) aandacht naar zich toe. Door het brede jeugdwerklandschap als centrum met periferie te bekijken, en dit landschap te relateren aan andere sectoren, krijgen we een andere bril om ernaar te kijken. Want voor kinderen en jongeren uit een kansengroep zijn de organisaties in de periferie van het jeugdwerkbe-

leid vaak heel relevant. Omdat ze bruggen bouwen naar sectoren waar deze kinderen en jongeren ondersteuning vinden, zoals welzijn en sectoren waar ze problemen ondervinden, zoals onderwijs of tewerkstelling. Voor deze kinderen en jongeren is het bovendien ook niet relevant om de initiatieven waaraan zij deelnemen als ‘specifiek’ te benoemen. Voor hen is het ‘bijzondere’ gewoon en omgekeerd.

Deze kijk legt onvermijdelijk de link met andere discussies over de afbakening en definiëring van jeugdwerk. We zouden sterk betreuren dat (de schrik voor) deze discussie een nieuwe kijk op het jeugdwerklandschap zou verhinderen. Onze visie vertrekt vanuit de realiteit van kinderen en jongeren en vanuit praktijken die zich daarop enten, niet vanuit subsidie-technische kaders en afwegingen. Er zijn veel organisaties die mengvormen ontwikkelen. Zij beschouwen zichzelf vaak, ongeacht de discussie die anderen over hen voeren, als jeugdwerk. Voor hen is een semantische discussie dan ook zinloos.

NIEUWE STRATEGIEËN

Op zich is het niet onbegrijpelijk dat een beleid via de toegankelijkheid van en de toeleiding naar het ‘reguliere’ jeugdwerk probeert twee vliegen in één klap te slaan. Maar als blijkt dat deze strategie niet of zelfs contraproductief werkt, wat doen we dan? Sociale integratie als doelstelling loslaten, is niet wenselijk, noch voor het beleid, noch voor de sector zelf. Wel vinden we het belangrijk om beide doelstellingen los te koppelen en voor elk van beide aparte strategieën te ontwikkelen.

Het blijft belangrijk dat jeugdwerkorganisaties inspanningen doen om meer diverse kinderen bij hun aanbod te betrekken. Daarnaast blijft het belangrijk dat jeugdwerkorganisaties inspanningen doen om maatschappelijke breuklijnen te overstijgen. Beide belangen kunnen samenvallen. Verschillende praktijkvoorbeelden tonen aan dat dit kan. Maar zolang we sociale integratie alleen blijven zien als *alle kinderen en jongeren nemen deel aan dezelfde vormen van jeugdwerk*, rijden we ons onherroepelijk vast. Hoe breed de boot van een organisatie ook is, ze kan niet alle kinderen en jongeren aan boord krijgen en houden.

Beide inspanningen kunnen echter ook perfect naast elkaar lopen, in plaats van samen. Ze kunnen binnen en buiten het bestaande aanbod vallen. Jeugdwerkers kunnen zich ook andere vragen gaan stellen. “Waarom ontwikkelen we geen nieuwe deelwerking?

Waarom brengen we ons aanbod en onze thema’s niet naar organisaties die met andere doelgroepen werken? Waarom werken we niet samen en wisselen we geen kennis uit? Hoe kunnen we bruggen slaan tussen onze verschillende werkingen?”

“Inclusief werken is nagaan wat je kunt doen buiten je eigen dagelijkse werking. Samenwerken, thema’s van kinderen en jongeren naar buiten brengen. Het is meer dan een sociale mix bereiken.” (Van de Walle, 2011).

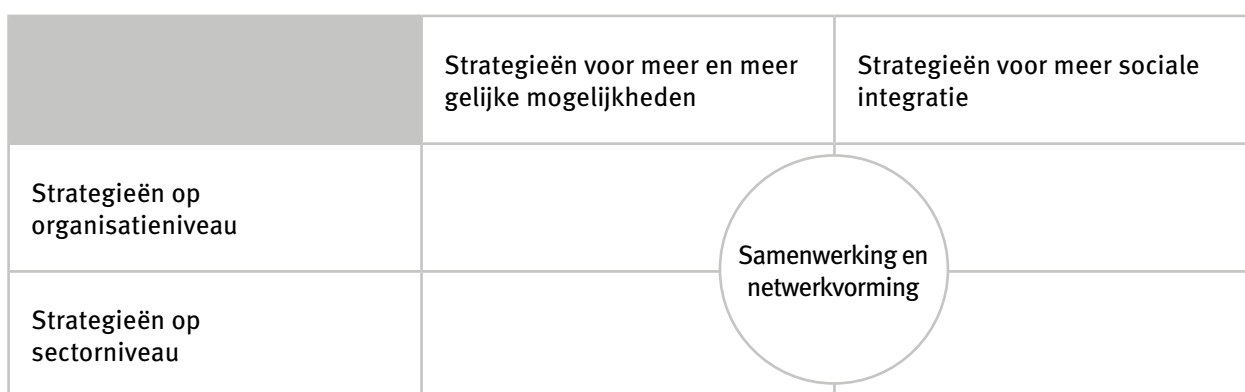
We pleiten voor meer sociaal ondernemerschap in de jeugdwerksector vanuit een vraaggestuurd perspectief. In bepaalde contexten kunnen organisaties en/of de sector zeker nadenken over de heroriëntering van het bestaande aanbod naar de vragen en noden van kinderen en jongeren die in die context opgroeien. Maar in principe kiezen wij voor een verruiming bovenop en niet ten koste van het bestaande aanbod. We willen de hiaten in het landschap niet vullen door te schrappen of te snijden in wat bestaat. Ook zien we deze verruiming in partnerschap met organisaties op het terrein. Vanuit de eigenheid van het jeugdwerk en vanuit het perspectief van kinderen en jongeren zelf willen we een toegevoegde waarde bieden.

Naast deze verruiming willen we ook naar dit thema kijken op organisatieniveau én op sectorniveau. Want zelfs als elke individuele organisatie zijn volledig potentieel op vlak van diversiteit(sbeleid) zou realiseren, zijn er volgens ons op sectorniveau nog steeds lacunes in het aanbod. Er groeien op dit moment veel kinderen en jongeren op die ondersteuning nodig hebben in hun ontwikkeling. Zij vinden deze niet voldoende thuis en op school. De vrije tijd, en het jeugdwerk in het bijzonder, kan een belangrijke rol spelen. Maar als je vertrekt vanuit de noden en vragen van deze kinderen en jongeren is er momenteel veel jeugdwerk te kort. Op bepaalde plaatsen en op bepaalde momenten missen we echt bepaalde vormen van ondersteuning die kinderen en jongeren zo broodnodig hebben. De sector heeft dringend nood aan sociaal ondernemerschap.

Tenslotte zien we ook op sectorniveau acties mogelijk op vlak van sociale integratie, maar dan eerder in de ontmoeting en samenwerking tussen (koepel)organisaties en de vertegenwoordiging van kinderen, jongeren en bepaalde (types van) organisaties in sectoroverleg en bij besluitvorming. Zowel de Vlaamse overheid als bovenbouworganisaties (de Vlaamse Jeugdraad, De Ambrassade ...) moeten zich permanent de vraag te stellen welke stemmen en organisaties gehoord worden om jeugdbeleid mee vorm te geven en vooral: welke niet of te weinig.

We kunnen de uitdagingen waarvoor we staan slechts aanpakken als we dat doen samen met andere actoren. Samenwerking en netwerkvorming vormt een rode draad doorheen dit hele verhaal. Deze vijfde strategie heeft raakvlakken met alle andere strategieën en neemt dus een centrale plaats in.

Dit leidt tot het volgende kader van nieuwe strategieën:

Deel 2

STRATEGIEËN CONCREET

LEESWIJZER

Eerst formuleren we suggesties op organisatieniveau. We geven aan hoe organisaties volgens ons een meer divers publiek kunnen bereiken (1 ➔) en hoe ze ontmoeting kunnen faciliteren (2 ➔).

Daarna richten we ons op het sectorniveau. We kijken naar de lacunes in het bestaande aanbod (3 ➔) en naar de kansen voor een meer evenredige vertegenwoordiging van kinderen, jongeren en hun organisaties (4 ➔).

Tenslotte formuleren we aanbevelingen voor meer samenwerking en netwerkvorming (5 ➔).

Het tweede deel van deze visienota werkt het conceptueel kader van deel 1 verder uit. De vijf strategieën waarmee deel 1 eindigde, worden in deel 2 concreet gemaakt.

We vertrekken hierbij opnieuw vanuit de noden van kinderen en jongeren die opgroeien in diverse levensomstandigheden. Het jeugdwerk wil een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van deze kinderen en jongeren, maar kan de uitdagingen waar ze voor staan niet alleen en enkel binnen de sector aanpakken. In onze visienota willen we ons dan ook niet tot het jeugdwerk beperken. Onze suggesties en aanbevelingen richten zich in dit tweede deel op de jeugdwerksector en op het jeugdwerkbeleid, maar ook op het brede jeugd- en kinderrechtenbeleid.

We zijn overtuigd dat een duurzame aanpak van dit thema alleen mogelijk is via een nauwe samenwerking tussen jeugdwerkorganisaties onderling, tussen de overheid en jeugdwerksector, en tussen het jeugdwerk en andere sectoren die een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van kinderen en jongeren. We hopen dat een diversiteitspact tussen al deze betrokken partijen ruimte schept voor nieuwe initiatieven en voor een betere samenwerking tussen bestaande initiatieven. Op deze manier werken beleid en praktijk samen aan een jeugdlandschap dat beter tegemoetkomt aan de diversiteit aan levensomstandigheden waarin kinderen en jongeren opgroeien. We hopen dat de Vlaamse Overheid voldoende middelen kan voorzien om dit pact de nodige zuurstof te geven.

Klik op de cijfers en ga meteen naar het juiste hoofdstuk

ORGANISATIENIVEAU / MEER EN MEER GELIJKE MOGELIJKHEDEN

ALS ORGANISATIE WERKEN VANUIT, AAN EN MET DIVERSITEIT

Heel wat Vlaamse erkende jeugdwerkorganisaties doen **inspanningen** om met hun huidige aanbod een meer divers publiek te bereiken. Sommige organisaties richten dit aanbod zelf in en hebben dus rechtstreeks invloed op de vormgeving ervan. Andere organisaties overkoepelen en/of ondersteunen autonome deelwerkingen op lokaal of bovenlokaal niveau. Hun impact verloopt onrechtstreeks via hun aanbod van (kader)vorming, brochures, visieteksten, begeleiding ter plaatse, concrete instrumenten en/of sensibiliseringscampagnes.

Een aantal organisaties beschikt over een **medewerker** die dit thema in zijn/haar takenpakket behandelt. Deze diversiteitsmedewerkers kunnen

soms ook rekenen op vrijwilligers die dit onderwerp mee uitwerken en uitdragen. Sommige organisaties nemen diversiteit ook als beleidsdomein op in hun interne organisatiestructuur, in de vorm van een denktank of een werkgroep. Meestal wijden organisaties in hun **beleidsnota** ook een apart hoofdstuk aan het thema diversiteit of komt het in verschillende hoofdstukken, onder andere thema's, terug.

Doorgaans nemen organisaties specifieke maatregelen om **drempels** weg te werken of ze stimuleren hun lokale afdelingen om dit te doen. We willen organisaties zeker aanmoedigen om deze inspanningen vol te houden en verder te versterken. Hiervoor formuleren we de volgende suggesties.

Van een ‘niche’ naar de ‘kern’. Van ‘welkom zijn’ tot ‘volwaardig participeren’.

Een eerste uitdaging voor jeugdwerkorganisaties zit in de evolutie naar een **geïntegreerd diversiteitsbeleid**. Organisaties moeten deze uitdaging intern aangaan, maar ze kunnen ook leren uit de uitwisseling met anderen. Het bestaande ondersteuningsaanbod rond diversiteit wordt vanuit deze nieuwe visie gereviseerd, aangescherpt en waar nodig aangevuld. De Vlaamse overheid ondersteunt jeugdwerkorganisaties in de uitwerking van een geïntegreerd diversiteitsbeleid. De overheid reikt zelf leeransen aan, promoot inspirerende praktijken en/of ondersteunt experts en bovenbouwactoren om deze rol op te nemen.

Wanneer kinderen en jongeren effectief interesse tonen voor een bepaald jeugdwerkeraanbod, mogen ze geen enkele hinder ondervinden om er volwaardig aan te participeren. In principe staan alle jeugdwerkorganisaties ook open voor alle kinderen en jongeren, en leidt deze openheid al tot een zekere diversiteit.

En toch zijn in de praktijk bepaalde doelgroepen duidelijk ondervertegenwoordigd binnen het jeugdwerk. Er zit nu eenmaal geen eindeloze rek op jeugdwerkorganisaties, al kan elke jeugdwerkorganisatie in theorie haar bereik nog verder vergroten en verbreden, binnen bepaalde grenzen. Geen enkele jeugdwerkorganisatie kan alle breuklijnen overstijgen. Verschillende jeugdwerkvormen en -organisaties, tussenvormen en mengvormen zijn net nodig om tegemoet te komen aan de diverse interesses en noden van kinderen en jongeren.

Veel organisaties voeren een ‘toegankelijkheidsbeleid’ om het bereik van hun bestaande aanbod te verbreden. Ze nemen afgebakende maatregelen en initiatieven, voor een specifieke groep en soms ook in een afgebakende periode. Vaak zijn deze maatregelen eerder organisatorisch van aard en richten ze zich op de betaalbaarheid, begrijpbaarheid, be-

schikbaarheid en de bereikbaarheid van de huidige werking. Zo proberen de organisaties nieuwe doelgroepen te bereiken via het bestaande aanbod.

Soms werken organisaties ook specifieke, aparte initiatieven uit, op maat van een afgebakende doelgroep. Dit ‘doelgroepenbeleid’ levert resultaat op en blijft zeker de moeite waard om aan te houden. Maar een doelgroepenbeleid stuit op twee punten van kritiek:

- (1) De acties rond diversiteit blijven vaak beperkt, geïsoleerd en gefragmenteerd. Voor veel jeugdwerkorganisaties is diversiteit één van de vele thema’s: een specifieke niche, onder de bevoegdheid van de diversiteitsmedewerker.
- (2) Organisatorische drempels wegwerken en de doelgroep bereiken, garandeert op zich nog niet dat deze kinderen en jongeren worden opgenomen in de groep en dat ze volwaardig kunnen participeren aan het aanbod. De bruikbaarheid van het aanbod blijft nog een drempel: het sluit niet voldoende aan bij de noden en interesses van de kinderen en jongeren en/of ze hebben onvoldoende inspraak in hoe het aanbod wordt vormgegeven.

Omwillen van deze punten benoemen sommige organisaties bewust geen specifieke doelgroepen. Ze nemen geen speciale maatregelen of aparte initiatieven, maar streven naar een integrale toegankelijkheid of naar een universeel aanbod, waarin de uniciteit van elke gebruiker centraal staat. Ze werken aan een grotere openheid en sensitiviteit voor concrete verschillen én overeenkomsten tussen individuen. Ze ontwikkelen acties om deze verschillen en overeenkomsten op verschillende niveaus van de organisatie een plaats te geven. Deze visie gaat

1. Van een niche binnen de organisatie naar de kern van de organisatie

Vanuit een apart doelgroepenbeleid kunnen organisaties doorgroeien naar een meer **geïntegreerd beleid** als ze het (toegankelijkheids)beleid voor een bepaalde doelgroep inbedden in alle deelaspecten van de werking. Doelgroepen op zich krijgen dan geen apart geheel van aanpassingen meer, maar toegankelijkheid wordt een opdracht voor alle medewerkers binnen de organisatie. Dit vergt een grote interne gedragenheid voor het thema en vereist dat diversiteit in de praktijk evolueert van een niche - die bijvoorbeeld voor een aantal procenten in één iemands takenpakket zit - naar de kern van de organisatie.

De diversiteit aan levensomstandigheden waarin kinderen opgroeien, blijft dan niet enkel een specifieke uitdaging maar wordt ook een sterk uitgangspunt voor de hele organisatie. Werken met, rond en vanuit diversiteit wordt een organisatiekeuze, met gevolgen voor het personeelsbeleid en het vrijwilligersbeleid, de keuze van freelancers, de samenstelling van het bestuur ... De organisatie kan op deze manier ook de buitenwereld binnen brengen, via een grotere diversiteit aan medewerkers en bestuurders. Dit raakt niet alleen de structuur, maar ook de cultuur van een organisatie. Het veronderstelt een

breder maar blijft tot nu toe vooral bij mooie intenties op papier. Zonder concrete, specifieke maatregelen blijven - uitzonderingen niet te na gesproken - meestal ook de concrete resultaten uit. Dit lijkt een dilemma. Wat kunnen organisaties dan doen om bovenstaande kritieken te beantwoorden, zonder te blijven steken in mooie intenties op papier? Om een doorbraak te realiseren is er een evolutie in twee richtingen nodig: (1) een evolutie van een niche naar de kern en (2) een evolutie van 'welkom zijn' naar 'volwaardig participeren'.

attitude, een diversiteitsreflex en affiniteit bij alle medewerkers. Ook het management kan diversiteit opnemen op als leidende waarde in zijn kader.

Een specifieke diversiteitsmedewerker is ook in deze context nog altijd relevant. Hij/zij blijft concrete acties ontwikkelen, maar krijgt daarnaast ook een meer coördinerende functie, het nodige mandaat en een plaats in de organisatiestructuur om medewerkers te kunnen aansturen. Diversiteitsmedewerkers blijven ook nodig om de steeds veranderende samenleving in de gaten te houden, nieuwe netwerken op te bouwen en samenwerkingen op te zetten, om dan hopelijk op termijn naar een nog inclusievere werking te evolueren.

2. Van 'welkom zijn' tot 'volwaardig participeren' aan het aanbod

Organisaties kunnen ook groeien naar een volwaardig **diversiteitsbeleid**. Dit beleid gaat verder dan alleen de doelgroep bereiken, maar richt zich ook op de kwaliteit van de interactie tussen de bestaande en de nieuwe participanten (deelnemers, begeleiders, bestuurders ...). Nieuwe mensen horen er helemaal bij, ze kunnen hun talenten inzetten en volwaardig participeren.

Dit vereist een bekwame begeleiding die alle deelnemers ondersteunt om verschillen in referentiekaders te herkennen, als evenwaardig te erkennen en om vanuit die gelijkwaardigheid verschillen te overbruggen.

Een volwaardig diversiteitsbeleid vergt ook dat de nieuwe participanten binnen alle echelons van de organisatie voldoende ruimte en mede-eigenaarschap krijgen om te onderhandelen over de uitwerking en vormgeving van het aanbod. Dit kan gaan over aspecten waarvan de organisatie nooit had verwacht dat ze ter discussie zouden staan, zoals de momenten waarop een aanbod wordt georganiseerd, de manier van participeren, voedingsvoorschriften, ... (De Haene, J. e.a., 2014). Dit vereist dat de organisatie haar werkvormen, haar methode(s) en haar tradities in vraag durft stellen en ook effectief aan de slag gaat met nieuwe input.

Het spreekt voor zich dat er gradaties zijn in het aanpassingsvermogen van organisaties. Concrete werkvormen kunnen misschien sneller veranderd worden dan bepaalde methodes en tradities die sterk de eigenheid van de organisatie bepalen. Hieraan sleutelen vergt een ander tijdsverloop en een breed draagvlak binnen de organisatie. Organisaties die hun identiteit sterk definiëren op basis van de

werkvormen en methode(s) die ze hanteren, zullen misschien moeilijker evolueren dan organisaties die zich sterker identificeren door hun onderliggende waarden, principes en doelstellingen. Maar om een grotere diversiteit aan mensen blijvend te betrekken bij de organisatie lijkt de bereidheid om nieuwe, gemeenschappelijke kaders te ontwikkelen op lange termijn cruciaal. De organisatie kan trouwens sleutelen aan het bestaande aanbod en daarnaast ook ruimte laten aan nieuwe initiatieven die inspelen op vragen en noden van nieuwe deelnemers. De organisatie onderzoekt dan actief hoe ze haar missie en doelstellingen op de best mogelijke manier realiseert. Bestaande werkwijzen mogen veranderen en nieuwe werkwijzen mogen ontstaan naast of binnen de huidige manier van werken.

Beide evoluties samen leiden ons tot een **geïntegreerd diversiteitsbeleid**. Momenteel is het vaak nog noodzakelijk om diversiteit als een apart thema te benoemen om het zo op de kaart te zetten. Op termijn willen we bereiken dat het aanbod van jeugdwerkorganisaties open, breed, flexibel en verbindend genoeg is om plaats te geven aan een grotere diversiteit aan levensomstandigheden, zonder dat dit expliciet benoemd hoeft te worden. Diversiteit vormt dan het uitgangspunt, als vanzelfsprekendheid.

Ondersteuning van lokale en regionale werkingen

Een tweede uitdaging is dan ook het versterken van de **draagkracht van het lokaal en regionaal jeugdwerkeraanbod**. De jeugdwerksector ontwikkelt hiertoe werkbare modellen voor lokale ondersteuning om capaciteiten van groepen in kaart brengen, om hen te enthousiasmeren, te bekrachtigen ... Maatwerk staat hierbij centraal. We maken onderscheid tussen werkingen die volledig aangestuurd worden door vrijwilligers en werkingen met een professionele ondersteuning. Voor vrijwilligerswerkingen onderzoeken we hoe zij zich voor dit thema kunnen laten ondersteunen door hun netwerk en/of door andere vrijwilligers. De Vlaamse overheid neemt de taak van de provincies over en faciliteert een ondersteuningsaanbod voor lokale werkingen en voor lokale besturen.

Een **evolutie naar een geïntegreerd diversiteitsbeleid** is een grote uitdaging voor jeugdwerkorganisaties die zelf hun aanbod inrichten. Zij moeten deze evolutie intern realiseren, maar moeten ook processen opzetten naar externen, bijvoorbeeld de verblijfscentra waar ze logeren of de freelancers die ze engageren. Bij partnerorganisaties of tijdelijke medewerkers is een diversiteitsreflex niet altijd evident of prioritair. Zo kunnen verblijfscentra bijvoorbeeld weigeren om bepaalde voedingsvoorschriften te respecteren, of kunnen tijdelijke medewerkers weigeren om met een bepaalde groep aan de slag te gaan. Ook organisaties die door anderen worden ingehuurd om een bepaald aanbod te realiseren, moeten soms vanuit hun diversiteitsbeleid in gesprek gaan met de aanvrager. Als diversiteit een prominent doel van de organisatie is, lukt dat, maar het vraagt wel bijzondere aandacht.

Voor jeugdwerkorganisaties die lokale vrijwilligerswerkingen overkoepelen of ondersteunen komt er nog dimensie bij. Ze kunnen op zich wel een diversiteitsbeleid voeren op vlak van hun eigen personeels- en vrijwilligerswerking, maar een groot deel van hun diversiteitsbeleid verloopt toch via de **ondersteuning van lokale praktijken**. Bovenlokale koepels en lokale werkingen kunnen op vlak van diversiteitsbeleid op dezelfde golflengte zitten, maar dat is niet per definitie het geval.

Uit eerder onderzoek (Schoupe, L. e.a., 2014) weten we dat de **autonomie** van deze lokale groepen groot is en dat hun **draagkracht** - ook om zich te laten ondersteunen - eerder laag ligt. Het aanbod van publicaties, toolkits, instrumenten, websites, (kader)vorming en campagnes biedt op zich geen garantie op navolging in de praktijk. Omgekeerd ondernemen lokale werkingen

initiatieven zonder bovenlokale stimulans of ondersteuning. Er is geen één-op-één relatie.

De ervaring leert dat ook de lokale jeugddiensten een eerder beperkte impact hebben op hoe lokale particuliere jeugdwerkorganisaties omgaan met diversiteit. Als particuliere werkingen steun zoeken voor dit thema, doen ze dit doorgaans binnen hun eigen (jeugdwerk) netwerk. De lokale jeugddienst kan deel van uitmaken van dit netwerk, maar dat is nog niet altijd het geval.

Wat kunnen lokale beleidsmakers en jeugddiensten dan wel doen? Ze kunnen een omgevingsanalyse (laten) maken over de relatie tussen ‘vraag’ en ‘aanbod’ in hun gemeente. Vanuit die analyse kan de lokale overheid meebouwen aan en waken over een jeugdwerklandschap dat beantwoordt aan de lokale noden en behoeften. Ze kunnen daarin ook een expliciete regiefunctie opnemen. Lokale jeugddiensten hebben ook een rechtstreekse invloed op het jeugdwerk dat ze zelf inrichten. Voor het thema ‘toegankelijkheid en diversiteit’ kunnen ze een beroep doen op een bovenlokaal ondersteuningsaanbod. Momenteel coördineert en financiert het provinciale niveau dat aanbod, bijvoorbeeld in het Oost-Vlaamse netwerk ‘Jeugdwerk voor allen’. Maar het is duidelijk dat de provincies in de nabije toekomst deze bevoegdheid zullen verliezen en dat de lokale besturen bovendien volledig autonoom hun lokaal jeugdbeleid vorm kunnen geven. Deze evoluties maken de toekomst van dit ondersteuningsaanbod momenteel onzeker. Dergelijke netwerken bieden echter wel een ideaal platform voor koepels en bovenlokale experts om een gezamenlijk ondersteuningsaanbod uit te werken en samen tot bij de lokale actoren te brengen. We pleiten er dan ook sterk voor dat Vlaanderen dergelijke netwerken ook in de toekomst blijft ondersteunen.

ORGANISATIENIVEAU / SOCIALE INTEGRATIE

ANDERE MANIEREN VAN ONTMOETEN

Het opzetten van ontmoeting en uitwisseling met andere groepen, buiten het bestaande aanbod van de organisatie, vormt een volwaardig onderdeel van een diversiteitsbeleid van jeugdwerkorganisaties. Jeugdwerkorganisaties zetten actief in op het organiseren van deze ontmoetingen en uitwisselingen. Ze hanteren **werkbare modellen en inspirerende praktijken voor ontmoeting op lokaal, Vlaams én internationaal niveau**. De Vlaamse overheid erkent, stimuleert en ondersteunt dit proces.

Zowel het jeugdwerkbeleid als de jeugdwerksector zien een belangrijke rol voor het jeugdwerk: het **verbreden van de leefwereld** van kinderen en jongeren en het **bevorderen van ontmoeting** tussen kinderen en jongeren wiens leefwereld verder van elkaar afstaat. Zeker in regio's waar kinderen en jongeren spontaan minder of niet met diversiteit in contact komen is dit een belangrijke opdracht van en voor het jeugdwerk.

Gaandeweg groeit echter het inzicht dat **lidmaatschap** van dezelfde soort verenigingen en participatie aan hetzelfde soort jeugdwerkeraanbod maar één van de vele manieren is om de ontmoeting tussen diverse kinderen en jongeren te realiseren. Eén bepaalde vorm van jeugdwerk kan onmogelijk alle kinderen en jongeren bereiken. Vaak liggen de interesses of noden te ver uiteen om binnen

hetzelfde aanbod z'n gading te vinden. Soms is het water tussen leefwerelden gewoon te diep om binnen dezelfde vereniging genoeg overeenstemming te vinden om een groep te vormen. Er blijft sowieso een fundamentele ongelijkheid in de materiële en maatschappelijke uitgangspositie van jongeren die opgroeien in kansrijke versus kansarme levensomstandigheden. Ongelijke mogelijkheden spelen deze jongeren ook parten in hun ontmoeting.

Dit neemt niet weg dat jeugdwerkorganisaties ook andere opties dan lidmaatschap hebben om ontmoeting te realiseren en solidariteit met andere groepen te vergroten. Ze kunnen sterker investeren in activiteiten gericht op ontmoeting en uitwisseling met andere jeugdgroepen. Centraal daarin staat het vinden van common ground/purpose buiten de eigen peergroup.

Verbinding creëren kan op verschillende manieren: van zeer specifiek en eenmalig tot heel breed en intensief. Van zeer spontaan – omdat organisaties dezelfde ruimte delen bijvoorbeeld – tot heel doordacht. Van zeer lokaal over bovenlokaal tot internationaal. Er bestaat al een heel scala aan inspirerende praktijken rond verbinding binnen en buiten het jeugdwerk. Denk aan vindplaatsgericht werken, bruggen bouwen, (internationale) uitwisseling organiseren, dialoogprocessen opzetten, buurtgericht werken, etc. Het komt erop aan om deze initiatieven naar de oppervlakte te brengen en organisaties hiermee te inspireren.

Ontmoeting opzetten en verbinding creëren, heeft ook een structurele dimensie die vergt dat organisaties (personeels)tijd en ruimte vrijmaken om contacten te leggen, bruggen te bouwen en ontmoeting mogelijk te maken. Maar een kader creëren is niet voldoende. Soms hebben we het idee dat deze ontmoetingen altijd

harmonieus zullen verlopen. ‘Spel’ kan inderdaad heel verbindend werken en is een belangrijke troef die het jeugdwerk in handen heeft. Dat kan, maar het is niet altijd het geval.

“Do no harm” blijft het voornaamste aandachtspunt als we ontmoeting opzetten. We moeten zeker vermijden dat kinderen en jongeren in een maatschappelijk kwetsbare positie extra kwetsuren oplopen. Natuurlijk blijven spontane ontmoetingen mogelijk. Ook zien we vrijwilligers perfect in staat om een ontmoeting tot een goed einde te brengen. Maar wanneer organisaties gericht ontmoeting opzetten, zijn wat ons betreft verschillende aandachtspunten in de omkadering cruciaal om van die ontmoeting een succeservaring te maken voor alle betrokken partijen. Deze aandachtspunten tonen aan dat het niet evident is om ontmoeting op te zetten. Ze richten zich op de aard van de activiteit, de voorbereiding en de begeleiding.

Aard van de activiteit

- De activiteit mag de focus niet te sterk leggen op ‘elkaar leren kennen’, want dit zou de wij-versus-zij gedachte net kunnen versterken. Activiteiten vertrekken beter vanuit wat groepen bindt: een gezamenlijk uitgangspunt zoals een gedeelde interesse, een gemeenschappelijk talent of een gezamenlijk doel. Liefst leidt de uitwisseling tot een zichtbaar resultaat en een (verschillende) ‘win’ voor alle partijen.
- Verschil mag en moet er ook zijn. Het is niet de bedoeling dat weg te werken. Activiteiten kunnen net verschillende sterktes verkennen en uitspelen. Het soort activiteit moet ook de motivatie voor en de doelstelling van de ontmoeting weerspiegelen. Deze zijn niet lukraak gekozen. De opbouw van de activiteit, van laag- naar hoogdrempelig, vergt de nodige aandacht. Ook laat de activiteit voldoende ruimte om kennis te maken en om te werken aan de groepsdynamiek. Ze creëert binnen de ontmoeting voldoende openheid om verschillen te benoemen.
- Het is ook belangrijk om te beseffen dat er machts- en statusverschillen hangen aan sommige verschillen en dat ontmoeting daardoor voor ongemak of emotionele schade kan zorgen bij de groepen in een kwetsbare positie.
- De activiteit moet voorzien in een variatie aan participatievormen en voldoende openheid en flexibiliteit. Niet iedereen hoeft altijd aan hetzelfde deel te nemen, op dezelfde manier.
- Ideaal gezien zijn ontmoetingen niet eenmalig en is er altijd een evaluatie achteraf.

Vorbereiding

- De partners hebben elk een eigen aandeel in de voorbereiding. Ze stemmen op voorhand af over de beide groepen (gevoeligheden, referentiekaders), de verwachtingen (proces en product) en de verschillen in organisatiecultuur.
- Partners komen op voorhand tot gedeelde afspraken: praktische afspraken, communicatie-afspraken (hoe praten we over elkaar?), hoe zullen we bepaalde verschillen opvangen ... Iedereen is op voorhand op de hoogte van deze afspraken.
- Deelnemende begeleiders van partnerorganisaties werken aan vriendschappelijke en collegiale banden, aangezien ze de functie hebben van bruggenbouwers tussen jongeren en ze daarom onderling veel vertrouwen moeten hebben.
- Iedereen begrijpt dat samenwerken niet per se vanzelf gaat, maar ziet de meerwaarde.
- Iedereen beseft wat het draagvlak en de draagkracht van de partner is, en heeft respect voor de proportionaliteit van de inspanning.

Begeleiding/omkadering

- Begeleiders staan bewust meer midden in de groep en begeleiden de groepsvorming. Ze bewaken voortdurend de emotionele veiligheid en grijpen in waar nodig. Een slechte ervaring kan leiden tot nieuwe kwetsuren bij kinderen en jongeren in een kwetsbare positie. Dit vergt een correcte begeleidershouding.
- Er kunnen conflicten ontstaan. Conflict kan voor sommige deelnemers een negatieve ervaring betekenen, maar mits een juiste aanpak ook net een leermoment zijn om de werking of activiteit inclusiever te maken. Het is belangrijk dat begeleiders beseffen dat er conflicten kunnen ontstaan. Ze moeten letterlijk en figuurlijk ruimte voorzien om hier een plaats aan te geven, en dit zowel tijdens als na de activiteit en bij de evaluatie.
- Begeleiders moeten zich realiseren dat er verschillende referentiekaders bestaan. Ze worden zich bewust van hun eigen referentiekader en van de werking van bepaalde privileges. Ze zien welke rol privileges kunnen spelen in hun eigen omgang met kinderen en jongeren en welk effect privileges kunnen hebben op hoe deelnemers naar de begeleiders kijken. Ze begrijpen dat ze onverwachte reacties kunnen krijgen op bepaalde acties en voorzien ruimte voor emotie, onverwachte wendingen of een ander verloop van de activiteit.
- Ze forceren niemand en laten deelnemers de keuze om niet (onmiddellijk) mee te doen. Wel blijven ze zoeken hoe ze kinderen en jongeren kunnen ondersteunen en stimuleren om contact te leggen op een manier die voor hen zelf veilig en werkbaar is.

SECTORNIVEAU / MEER EN MEER GELIJKE MOGELIJKHEDEN

EEN JEUGDWERKLANDSCHAP DAT DE NODEN VAN KINDEREN EN JONGEREN DEKT

De noden zijn hoog, het aanbod is ontoereikend. We zien volgende prioriteiten:

- Meer laagdrempelig, eerstelijns en outreachend jeugdwerk in de steden en in de rand van de steden. In het weekend en in de vakantie maar ook op weekavonden en aansluitend op de schooluren. Daarbij moet er specifieke aandacht gaan naar de noden en wensen van recente en ‘oudere’ nieuwkomers die momenteel minder zichtbaar zijn in het jeugdwerk.
- Een meer intense samenwerking tussen jeugdwerk en welzijn zodat kinderen en jongeren met een beperking en kinderen en jongeren met een meer ingrijpende problematiek toch een jeugdwerkeraanbod vinden op hun maat, zeker in de vakantieperiode.
- Het verspreiden buiten de steden van nieuwe en hybride modellen van vrijetijdsbesteding die een mix maken van jeugdwerk, sport, media en jongerencultuur.
- Een lokale analyse van de noden en behoeften van alle kinderen en jongeren, waarbij jeugdwerk op een correcte manier een plaats krijgt als deel van een landschap dat een antwoord biedt aan die noden en behoeften.

Jeugdwerkorganisaties nemen hiertoe concrete engagementen en initiatieven in concrete contexten. De Vlaamse overheid stimuleert en ondersteunt het ‘ondernemerschap’ van de sector. Ook draagt de Vlaamse overheid een visie uit waarin verschillende vormen van lokaal en regionaal jeugdwerk een eigen rol en een gelijkwaardige plaats krijgen, met een navenante erkenning en een billijke ondersteuning tot gevolg. De Vlaamse Overheid zet organisaties niet tegen elkaar op, maar zorgt voor een budget dat de groei in de sector stimuleert.

Zelfs als alle jeugdwerkorganisaties maximale inspanningen zouden leveren om met hun bestaande aanbod zoveel mogelijk kinderen en jongeren te bereiken,

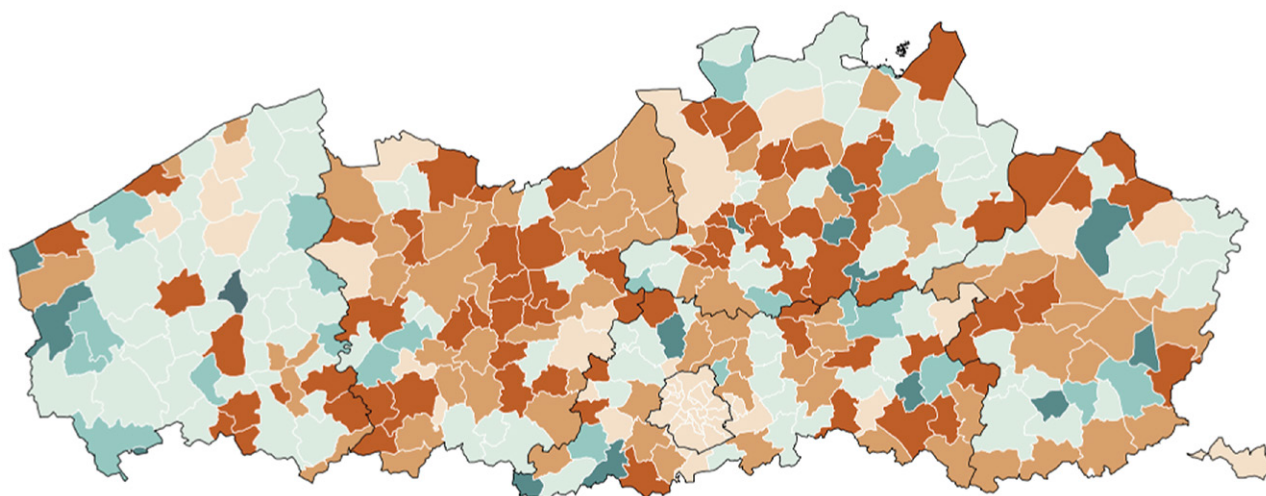
komen we nog steeds jeugdwerk te kort, op bepaalde plaatsen en tijdstippen en voor bepaalde kinderen en jongeren.

Lacunes in het huidige jeugdwerklandschap detecteren

WAAR ontbreekt er jeugdwerk?

Het cijferboek lokaal jeugdbeleid 2014-2015 (Schryvers, 2015) geeft met de zogenaamde 'jeugdwerkindex' een indicatie van de lokale verschillen in het aantal jeugdwerkinitiatieven (gemeentelijk en particulier) per aantal inwoners tussen 0 en 24 jaar. Volgend kaartje is een weergave van deze jeugdwer-

kindex per gemeente. De verschillende kleurcodes geven aan hoeveel gemeentelijke én particuliere jeugdwerkinitiatieven de gemeente telt per 1000 inwoners tussen 0 en 24 jaar, gaande van 8 initiatieven of meer tot 3 of minder.

≥8,00 (15)

6,00 - 7,99 (22)

4,00 - 5,99 (97)

3,00 - 3,99 (75)

< 3,00 (72)

geen data (46)

In het algemeen merken we grote verschillen tussen gemeentes en regio's in het aantal jeugdwerkinitiatieven per inwoner. Dit maakt het moeilijk om algemene uitspraken te doen.

Ons aanvoelen is dat het momenteel ontbreekt aan jeugdwerk in de kansarme buurten van de steden, maar omdat de cijfers van grote steden als Antwerpen en Brussel in dit onderzoek ontbreken, kunnen we dit niet staven. Natuurlijk worden er daar zeer waardevolle initiatieven genomen, maar die staan niet in verhouding tot de steeds groter wordende groep van kinderen en jongeren die in de steden opgroeit in kwetsbare situaties. Veel steden 'vergroenen', maar het buurtgericht, laagdrempelig en outreachend jeugdwerk aanbod groeit naar verhouding niet mee. Bepaalde vormen van jeugdwerk die het goed doen

buiten de stad, hebben het in de steden steeds moeilijker om hun werking te handhaven.

Vlaanderen verstedelijkt steeds meer naar de zogenaamde 'nevelstad'¹ en gezinnen die leven in preciaire omstandigheden vestigen zich steeds meer in die nevelstad. We kunnen aannemen dat het (outreaching) aanbod naar de kinderen en jongeren uit deze gezinnen ook op die plaatsen zal moeten toenemen. Ook het jeugdwerk dat in de nevelstad actief is, komt zo in contact met een grotere diversiteit aan levensomstandigheden waarin kinderen en jongeren opgroeien. Niet alle lokale contexten hebben op dit moment een goed zicht op de noden van deze kinderen en jongeren en op een voor hen bruikbaar aanbod. Hier kunnen we sterker proactief te werk gaan.

WANNEER ontbreekt er jeugdwerk?

We merken dat kinderen en jongeren die opgroeien in kwetsbare situaties nood hebben aan een vrijetijdsbesteding waar ze ook op weekavonden en/of aansluitend op de schooltijd terecht kunnen. Verschillende organisaties richten op die momenten al een dergelijk aanbod in of slaan er bruggen naar. Toch speelt het lokaal jeugdwerk zich nog altijd voornamelijk in het weekend af. Het aantal initiatieven staat dus niet in verhouding tot de groeiende noden van kinderen en jongeren op dat vlak. Er blijft een duidelijke lacune tussen vraag en aanbod. De directe link tussen 'school' en 'vrije tijd' kan voor kinderen

in kwetsbare situaties nochtans heel veel drempels wegnemen.

Dit betekent niet dat we jeugdwerk willen gelijkstellen aan kinderopvang. Jeugdwerk biedt een open ruimte waar kinderen en jongeren zelf invulling en betekenis aan geven.

¹ De laatste decennia zijn de stedelijke gebieden in Vlaanderen groter geworden. De steden dijen uit, maar ook het platteland verandert en krijgt een stedelijker uitzicht. Zo ontstaat één grote, uitgesmeerde stad. In Noord-Italië wordt dat fenomeen *città diffusa* genoemd, in Vlaanderen is het vertaald als nevelstad. Het woord verwijst naar het beeld van een dunne, uitgerekte nevelwolk die tussen de steden in hangt. (Bron: taaltelefoon.be)

Voor WIE ontbreekt er jeugdwerk?

We merken ook ‘groepen’ van kinderen en jongeren voor wie er duidelijke lacunes zijn tussen ‘vraag’ en ‘aanbod’. Een aantal zijn al langer bekend: zo is er bijvoorbeeld een duidelijke kloof tussen vraag en aanbod voor kinderen en jongeren met een beperking. Recent onderzoek bevestigt deze kloof (Schraepen, e.a., 2015). We weten dat binnen bepaalde doelgroepen meisjes minder participeren aan jeugdwerk dan jongens. We weten dat jongeren die opgroeien in armoede over minder aanbod beschikken dat inspeelt op hun noden en wensen. Datzelfde geldt voor jongeren met een migratieachtergrond uit de tweede, derde en ondertussen vierde generatie. Ook weten we dat het jeugdwerk jongeren met meer ernstige moeilijkheden of met een meervoudige problematiek moeilijker bereikt. Filip Coussée e.a. (s.d.) benoemen dit als het pistachio-effect. De nootjes die het moeilijkst te pellen zijn, blijven het langste liggen in de schaal. Kinderen en jongeren die in een voorziening verblijven, vinden moeilijker de weg naar een aanbod in de vrije tijd².

Naast deze gekende doelgroepen, vormen een aantal minder bekende doelgroepen een blinde vlek voor de jeugdwerksector en het jeugdwerkbeleid.

We weten bijvoorbeeld dat er tot 180 verschillende nationaliteiten wonen in ons land. Toch hebben we heel weinig zicht op de eigenheid van deze jongeren en weinig informatie over de manier waarop ze zich in hun vrije tijd organiseren. Jongeren uit Sub-Sahara Afrika, Zuid- en Midden-Amerika en uit Midden- en Oost-Europese migratie - om er enkele te noemen - genieten nauwelijks aandacht in het diversiteitsbeleid van jeugdwerkorganisaties, zowel Vlaams als lokaal. Terecht gaat er veel aandacht naar de recente vluchtelingstroom uit Syrië en Irak, maar hierdoor dreigen andere, minder ‘zichtbare’ groepen buiten de scope van het jeugdwerk te vallen. Nieuwkomers komen ook vaak terecht in bepaalde doorgangs- of transitwijken in de steden. Het bestaande jeugdwerk heeft daar zelden de ruimte om deze nieuwe groepen op te nemen. Maar veel alternatieven zijn er niet. Naast de diversiteit aan nationaliteiten, zitten ook jongeren met een psychische kwetsbaarheid en jongeren die verschillende problematieken combineren soms onder de radar.

² Zeker in de vakantieperiodes, wanneer voorzieningen op zomerritme draaien, is er te weinig geschikt aanbod voorhanden. Kinderen belanden zo op een wachtlijst of in een minder geschikt aanbod. Bijkomende administratie vanuit integrale jeugdhulp zorgt bovendien voor extra administratieve overlast voor jeugdorganisaties. Een betere coördinatie en een intensere samenwerking tussen jeugdwerk en welzijn, kan voor deze jongeren nieuwe perspectieven openen, maar deze samenwerking is niet evident. Zowel lokaal als Vlaams zijn er slechts enkele praktijken die een dergelijke samenwerking of netwerkvorming tussen jeugdwerk en welzijn realiseren.

Lacunes wegwerken

De stad als laboratorium en inspirator

In de steden vinden we meer en snellere projectvormen van jeugdwerk die verbinden vanuit specifieke interesses (technologie, media, urban arts ...) of die vertrekken vanuit een specifieke locatie, bijvoorbeeld een tijdelijke invulling van een leegstaand pand. Ook ontstaan er hybride vormen van vrijetijdsbesteding die een mix maken van jeugdwerk, sport, jongerencultuur en/of ondernemerschap. Jongeren

die niet opgroeien in een (bepaalde) stad hebben veel minder gemakkelijk toegang tot deze vormen van jeugdwerk. Deze meer projectmatige of hybride vormen van jeugdwerk blijken net zeer bruikbaar voor jongeren in kwetsbare situatie. Daarom moeten deze ontwikkelingen ook sneller buiten de steden worden overgenomen, o.a. door samenwerking en kruisbestuiving met het bestaande aanbod.

Inhaalbeweging voor organisaties in de periferie

Een beduidend aantal lokale en regionale werkingen in de periferie van het jeugdwerk, zitten - paradoxaal genoeg - gekneld tussen hoge verwachtingen en grote uitdagingen aan de ene kant en onder-financiering en/of onderwaardering aan de andere kant. Het gaat om bepaalde jongerenwerkingen voor jongeren met een migratieachtergrond, bepaalde jeugdwelzijnswerkingen en bepaalde werkingen voor kinderen en jongeren met een beperking.

Ook de draagkracht van kleinschalige, specifieke organisaties staat onder druk. Het onderzoek naar het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren (2013), het onderzoek naar de vrije tijd van kinderen en jongeren met een beperking (2015) en de bevraging van Formaat bij de 'allochtone jongerenwerkingen' (2012) tonen dit duidelijk aan.

Doorgaans werken deze organisaties binnen een beperkt, onzeker financieel kader en beschikken ze over slechte infrastructuur. Ze kampen met een verantwoordingsplicht die vaak omgekeerd evenredig is aan de verstrekte middelen. Veel energie gaat verloren in het verzekeren van de continuïteit. En in de ogen van velen blijven ze een toeleidingsinstrument naar of vangnet voor andere vormen van jeugdwerk.

Tegelijk worden deze organisaties ook overbevraagd. Vanuit het eigen engagement en vanuit maatschappelijke verwachtingen nemen ze zoveel mogelijk kinderen en jongeren op en proberen ze met deze kinderen en jongeren heel wat doelstellingen te realiseren. Ook worden ze aangesproken als vertegenwoordiger van, expert over en communicatiekanaal naar en van de doelgroep. Deze spanning brengt veel organisaties in een preciaire situatie.

Jeugdwerk is partner maar geen probleemoplosser

We pleiten hier expliciet voor meer jeugdwerk. Ook in buurten waar kinderen moeilijkheden ondervinden bij het opgroeien, zien we jeugdwerk als een waarde op zich en niet als een middel om problemen aan te pakken. Wie kinderen en jongeren in de vrije tijd extra ontplooiingskansen wil bieden, vindt in het jeugdwerk een sterke partner. Jeugdwerk staat voor een hoge betrokkenheid op kinderen en jongeren, voor een versterkende aanpak en voor dynamiek en enthousiasme. Jeugdwerk biedt kinderen en jongeren een open en informele ontmoetingsplek waar spelen, leren én veranderen hand in hand kunnen gaan. De eigenheid van jeugdwerk verdient erkenning en respect.

Naast het speelse en positieve karakter vormt het streven naar een zo groot mogelijke autonomie een wezenskenmerk van het jeugdwerk. Jongeren in een maatschappelijk kwetsbare positie en jongeren met een beperking hebben vaak extra steun nodig om leidinggevende verantwoordelijkheid op te nemen. Ook jongeren die nieuw zijn in het jeugdwerk, kunnen op een veilige manier groeien binnen een omkadering van professionals en/of volwassenen. Laten we niet vergeten dat in heel wat jeugdwerkorganisaties een dergelijk kader op de achtergrond aanwezig is. Toch delen jeugdwerkorganisaties het streven om de autonomie van de jongeren zoveel mogelijk te versterken en om het aanbod en de interactie op de eerste lijn door jongeren te laten vormgeven.

In de vrije tijd vinden kinderen en jongeren ook tijd en ruimte om ervaringen met elkaar te delen en hier standpunten en acties rond te ontwikkelen. Dit gaat vaak over ervaringen die de vrije tijd overstijgen. Zeker kinderen en jongeren in situaties van ongelijkheid vinden in het jeugdwerk een plaats waar ze deze ongelijkheid kunnen thematiseren en actie kunnen ondernemen. Begeleiders kunnen kinderen en jongeren hierin ondersteunen, ook over de grenzen van de vrije tijd heen. Omgekeerd worden jeugdwerkorganisaties ook aangesproken door partners uit andere sectoren om samen iets aan deze bezorgdheden te doen. Ook hier staan de positieve/offensieve aanpak en het streven naar een zo groot mogelijk (mede)eigenaarschap van de kinderen en jongeren centraal. Dit is net één van de sterktes van het jeugdwerk in een intersectorale samenwerking. Gezien de beperkte financiering van jeugdwerkorganisaties, pleiten we in het geval van intersectorale samenwerking ook voor een duidelijke cofinanciering vanuit de verschillende betrokken sectoren.

Jeugdwerk is een stuk van de puzzel maar niet de hele puzzel. Om alle kinderen en jongeren de nodige kansen te geven is er een breed landschap aan initiatieven nodig, elk met zijn eigen deskundigheid, met zijn mate van professionalisering, etc. Het spreekt voor zich dat diverse vormen van jeugdwerk worden betrokken in de (lokale) analyse en een plaats krijgen in het landschap. Maar het is niet correct om te verwachten dat jeugdwerk alle noden van kinderen en jongeren zal lenigen of de lacunes van andere sectoren zal invullen.

Blijvend lacunes detecteren

Naast de specifieke hiaten in het aanbod die we hierboven aanhalen, blijft het een cruciale taak om op regelmatige basis opnieuw dergelijke behoefteanalyse te maken: als jeugdsector, maar ook vanuit lokaal en bovenlokaal beleid. Er zijn daartoe heel wat

instrumenten, tools en methodieken voorhanden. Het is een permanent aandachtspunt om deze instrumenten te benutten en acties te koppelen aan analyse.

SECTORNIVEAU / SOCIALE INTEGRATIE

DIVERSE STEMMEN BEPALEN MEE

De Vlaamse overheid en de Vlaamse bovenbouworganisaties gaan bewuster om met de locatie, timing en inhoud van bovenlokale bijeenkomsten om zo ook kleinere en minder omkaderde organisaties en minder gehoorde stemmen hun plaats te geven. Zo verhoogt het urgentiebesef over dit thema en de solidariteit tussen organisaties om meer ruimte te geven aan kleinere en nieuwere organisaties en initiatieven die tegemoetkomen aan de noden en wensen van kinderen en jongeren in kwetsbare situaties. Met het jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan heeft de Vlaamse overheid een sterk instrument in handen om over beleidsdomeinen heen de positie van kinderen en jongeren te versterken. De minister van Jeugd kan zijn coördinerende bevoegdheid sterker inzetten om vanuit de vrije tijd van kinderen en jongeren bruggen te bouwen naar andere levensdomeinen en omgekeerd.

Op sectorniveau is ontmoeting en samenwerking tussen organisaties cruciaal. Zowel de Vlaamse overheid als bovenbouworganisaties (de Vlaamse Jeugdraad, De Ambrassade ...) moeten zich permanent de vraag te stellen welke stemmen en organisaties gehoord worden en vooral: welke niet of te weinig. Kijken naar het jeugdwerklandschap vanuit centrum en periferie maakt die opgave meer tastbaar.

De voornaamste doelstelling is om een grotere diversiteit aan stemmen aan het woord te laten op niveau

van de sector en om ook daar ontmoeting en samenwerking te realiseren. Om wat groeit in de periferie beter aan bod laten komen, kunnen concrete ingrepen gaan over de locatie, het tijdstip en de agenda(setting) van bovenlokale bijeenkomsten. Momenteel bestaan er zeker al momenten waarop lokale en kleinschalige initiatieven hun verhaal kunnen brengen. Maar veel kleinere, regionale en nieuwere (zelf)organisaties missen de draagkracht, de personeelsomkadering en/of de Vlaamse erkenning om structureel tijdens de kantooruren in Brussel mee te praten met hun collega's.

Ook de thema's die op agenda staan, zijn niet altijd relevant voor deze organisaties. Op hun beurt wegen ze onvoldoende door om hun prioritaire thema's op de agenda te kunnen plaatsen. Daarom is meer samenwerking tussen verschillende jeugdwerkorganisaties aangewezen en een open houding nodig om bewust en actief met deze problemen om te gaan. We kunnen gericht bepaalde organisaties coöpteren in organen als de Vlaamse Jeugdraad of de Commissie Jeugdwerk. Ook signalen uit lokale praktijken kunnen we nog meer en systematischer bundelen en overbrengen naar Vlaamse organisaties.

Ook in de keuze van sprekers, panelleden, praktijken en deskundigen kunnen de Vlaamse overheid en de Vlaamse bovenbouworganisaties bewuster een grotere diversiteit aan stemmen en praktijken voor het voetlicht brengen. Ze kunnen netwerk- en studiomomenten veel breder en flexibeler organiseren en regisseren, om actief te wegen op het horen en opnemen van die stemmen.

Ontmoeting op bovenlokaal niveau vormt een waarde op zich. Daarnaast kan deze ontmoeting ook het inzicht verhogen in de breedte van het jeugdwerklandschap en in de diverse levensomstandigheden van kinderen en jongeren. Het probleem- en urgentiebesef kan hierdoor toenemen. Hopelijk versterkt dit de onderlinge solidariteit tussen jeugdwerkorganisaties en creëert het bij de meer gevestigde organisaties in het centrum van het jeugdwerk een openheid die ruimte maakt voor kleinere en nieuwere spelers in de periferie die tegemoetkomen aan de noden en wensen van kinderen en jongeren in kwetsbare situaties.

Tenslotte kan deze samenwerking bij het jeugdwerk ook leiden tot een verhoogde interesse voor, samenwerking met en betrokkenheid op de andere levensdomeinen die kinderen en jongeren beïnvloeden in hun ontwikkeling. Omgekeerd kunnen andere sectoren jeugdwerk erkennen als een belangrijke partner in de ontwikkeling van kinderen.

EEN CENTRALE ROL VOOR SAMENWERKING EN NETWERKVORMING

SAMEN WERK MAKEN VAN DIVERSITEIT

Samenwerken is een essentieel onderdeel van diversiteitsbeleid. Niet alleen om het bereik van het bestaande aanbod te vergroten, maar ook om ontmoeting op te zetten en om nieuw aanbod te creëren. Jeugdwerkorganisaties zetten daarom sterker in op het **bouwen van bruggen** om deze samenwerkingen uit te bouwen. Hiertoe voorzien ze zelf in brugfiguren en werken ze intenser samen met andere brug- of verbindingsfiguren. Ook werken ze meer in netwerken om een jeugdwerklandschap te creëren dat beantwoordt aan de diverse levensomstandigheden van kinderen en jongeren. Een aantal organisaties in de periferie van het jeugdwerk kunnen een inhaalbeweging maken op vlak van ondersteuning en (personeels)omkadering, zodat samenwerking meer op basis van gelijkwaardigheid kan plaatsvinden. Organisaties die reeds kunnen rekenen op een structurele ondersteuning kunnen een deel van hun middelen voor diversiteit investeren in samenwerking. Ook bestaan er fondsen en projectoproepen die samenwerking financieren. Om echter op lange termijn een duurzame samenwerking mogelijk te maken, hebben ook deze organisaties nood aan een sterkere financiële ondersteuning van de samenwerkingsverbanden die ze aangaan. Een grote uitdaging bestaat er tenslotte ook in om **succesvolle modellen en inspirerende praktijken voor samenwerking en netwerkvorming op lokaal, Vlaams én internationaal niveau** verder uit te bouwen. De Vlaamse overheid stimuleert en ondersteunt dit proces en neemt eventuele decretale hinderpalen voor samenwerking weg.

Geen enkele organisatie binnen of buiten het jeugdwerk zal erin slagen om de diversiteit die in de samenleving zit, op eigen houtje te vatten. **Diversiteitsbeleid vergt niet alleen interne processen, maar ook processen naar of met externen.** Samenwerking met andere organisaties is en blijft noodzakelijk. Organisaties werken samen om verschillende redenen:

- om diverse kinderen en jongeren in contact te brengen met het bestaande aanbod;
- om het bestaande aanbod tot bij kinderen en jongeren te brengen;
- om gedeelde expertise te ontwikkelen over een bepaalde doelgroep;
- om samen een bredere groep te vertegenwoordigen;
- om het (ondersteunings-)aanbod af te stemmen op het aanbod van andere organisaties;
- om gezamenlijke producten te ontwikkelen;
- om ontmoeting tussen diverse kinderen en jongeren op te zetten;
- om in contact te komen met verschillende referentiekaders en kruisbestuiving mogelijk te maken en drempels te detecteren.

Netwerkvorming vergt **investering**. Voor Vlaamse jeugdwerkorganisaties met eigen aanbod is samenwerkingen opzetten een arbeidsintensief proces met een onvoorspelbaar resultaat. ‘Open staan’ is nu eenmaal zelden voldoende. Samenwerking vergt prospectie, netwerken en de boer opgaan. Dit betekent heel wat verplaatsingen en verkennende gesprekken om afstemming te vinden rond gemeenschappelijke doelen. Niet elk aanbod sluit altijd meteen aan op een bepaalde nood of behoefte bij de doelgroep. Ook als de samenwerking loopt, blijft overleg nodig om ze warm te houden, te evalueren en bij te sturen. Wanneer een samenwerking gedeeltelijk of volledig succesvol is, leidt dit vaak tot een herhaling of tot nieuwe projecten die afwijken van het standaardaanbod. Dit kost voorbereiding, leergeld én leertijd: een stevige investering, met een onvoorspelbaar resultaat. Want als de samenwerking afspringt of als de resultaten uitblijven, heeft deze investering niet geredend. En zelfs als de samenwerking leidt tot nieuw aanbod of nieuwe werkvormen is de toekomst niet gegarandeerd. De betrokken organisaties moeten dan bijkomende budgetten vinden of schrappen in de bestaande werking. Niet vanzelfsprekend. Tenslotte vergt samenwerking voor beide partijen soms ook bijkomende administratie en registratie.

Beroepskrachten moeten vaak op zoek naar een intern draagvlak voor samenwerking en vernieuwing. Veel jeugdwerkers zijn binnen de eigen vereniging doorgroeid van lid tot (bestuurs)vrijwilliger of beroepskracht. Zij kennen vooral de eigen vorm van jeugdwerk. Samenwerken vergt meestal toch dat mensen hun **comfortzone verlaten**.

Ook lokaal is samenwerken niet simpel. Daarvoor heb je **sterke partners** nodig. Zo missen beginnende, kleine organisaties die bijvoorbeeld ontstaan in de periferie van het jeugdwerk vaak de draagkracht om samenwerkingen aan te gaan. Ze zijn vooral bezig met het hoofd

boven water te houden en hun eigen werking uit te bouwen.

Eigenlijk is samenwerking moeilijk voor elke lokale werking die volledig draait op vrijwilligers. Veel lokale werkingen voelen niet per se de onmiddellijke nood om samenwerkingen aan te gaan. Ze beschikken niet altijd over een uitgebreid en divers netwerk. Een eventuele samenwerking hangt af van toeval en toevallige persoonlijke contacten. Er is weinig tijd en ruimte voor prospectie en het strategisch uitbouwen van netwerken. Ook is er soms weinig draagkracht en draagvlak om samenwerkingen aan te gaan.

De afstemming tussen vrijwilligersorganisaties en professioneel gerunde organisaties verloopt soms ook moeizaam, onder andere omdat het moeilijk is om geschikte momenten te vinden voor overleg of omdat de verwachtingen ten opzichte van mekaar niet realistisch zijn.

Tenslotte hangt samenwerking vaak af van **individuen**. Zowel personeelwissels als wissels in de vrijwilligersploeg maken een samenwerking kwetsbaar. Deze lokale realiteit maakt het dan ook extra moeilijk voor koepelorganisaties of ondersteuners om lokale werkingen mee te krijgen in samenwerkingsverbanden die ze bovenlokaal aangaan. Het is niet eenvoudig om kennis te laten doorsijpelen en iedereen aan boord te houden. Het komt er voor lokale afdelingen allemaal bij, bovenop het grote vrijwillige engagement dat ze al tonen. Omgekeerd is het ook niet zo eenvoudig om goede praktijken die bottom-up ontstaan en kunnen inspireren, te detecteren en binnen de organisatie te laten circuleren tot op bovenlokaal niveau. Lokale werkingen doen, net door het toevallige karakter van hun eigen netwerk, soms dingen vanzelf waarop hun koepelorganisaties de tanden stuk bijten.

In principe bieden de huidige structurele middelen en de beleidsnota beperkte ruimte om op Vlaams niveau te kiezen voor samenwerking en om overleg met andere organisaties aan te gaan. Er is tijd om afstemming te zoeken en ruimte om drempelverlagend te werken binnen het bestaande aanbod. Maar om samen nieuwe acties op te zetten, om te experimenteren of om in te

spelen op nieuwe evoluties en impulsen van onderuit, moeten organisaties vaak extra projectmiddelen zoeken. Zeker als ze samenwerken met organisaties uit andere sectoren, als er veel bijkomende personeelstijd nodig is of wanneer de partner waarmee ze willen samenwerken amper of geen middelen heeft om een samenwerking te dragen.

We illustreren dit aan de hand van een aantal signalen die we opvangen op Vlaams niveau:

- Veel organisaties die werken met kansengroepen bevinden zich in een precaire positie, zij zijn onderbemand en overbevraagd of te 'klein'. Zij zijn een gegeerde partner, maar kunnen de vele vragen niet aan. Ze halen niet altijd het voorgeschreven minimumaantal deelnemers of andere voorwaarden omwille van hun draagkracht. Ook hun financiering is soms beperkt en afhankelijk van tijdelijke projectmiddelen. Dit zorgt voor een vrij groot personeelsverloop.
- In het kader van een samenwerkingsoverkomst worden de deelnemersuren verdeeld volgens het aantal begeleiders dat elke organisatie inzet. Deze regeling houdt echter geen rekening met het voorbereidende werk. Organisaties die enkel of meer investeren in de voorbereiding en geen of minder begeleiders inzetten, zien hun inspanningen niet gehonoreerd worden.
- De organisatie die de activiteit inricht, moet zelf twee begeleiders voorzien vanaf een bepaald aantal deelnemers, ook al staat de partnerorganisatie ook in voor één of meerdere begeleiders.
- Initiatieven die niet volledig binnen de sector of binnen de vrije tijd vallen, worden minder gemakkelijk gehonoreerd.
- Zelfs projectmatig werken laat soms weinig vrije ruimte om te experimenteren. Werkingsmiddelen, maar ook projecten, vragen indicatoren op voorhand en zijn soms te product-/resultaatgericht. Organisaties werken liever met inspannings- in plaats van resultaatsverbintenissen. Ook is er steeds die druk om 'vernieuwend' te zijn, terwijl het ook zinvol kan zijn om een (bijgestuurd) project elders of op dezelfde plek te herhalen. Werken rond diversiteit is geen projectmatige uitdaging, maar een structureel engagement naar de samenleving. De nood aan structurele middelen is zo groot dat ook de projectpotten keer op keer worden aangesproken voor herverpakte structurele noden.
- Concurrentie en territoriumafbakening tussen organisaties staan samenwerking soms in de weg. Dit gebeurt enerzijds vanuit organisaties zelf, maar wordt anderzijds ook vanuit (lokale) overheden bewerkstelligd, bv. door het uitschrijven van tenders.

Bronnen

- Bendadi, S. & De Walsche, A. (2013). De identiteit van jonge allochtonen. Geraadpleegd op 4 maart 2014 op <http://www.mo.be/artikel/de-identiteit-van-jonge-allochtonen>.
- Coene, J. (2016). Kinderarmoede blijft een groot probleem. Samen strijden op vele fronten. Geraadpleegd op 4 maart 2016 op <http://sociaal.net/analyse-xl/kinderarmoede-blijft-groot-probleem/>
- Comité voor de Rechten van het Kind, (2010). Overweging van de rapporten die werden ingediend door de Lidstaten overeenkomstig artikel 44 van het Verdrag. Voorlopige onuitgegeven versie. Geraadpleegd op 26 maart 2015, op http://www.kinderrechtencommissariaat.be/sites/default/files/bestanden/onuitgegeven_versie_slotbemerkingen_vn_comite_belgie.pdf
- Coussée, F. (2005). De theebuiltjespedagogiek van het jeugdwerk. Een kroniek van 100 jaar ontoegankelijk jeugdwerk. In: Bombaert, F. Coussée & W. Hillaert (eds), 'Curieuzeneuzepastapot. Diversiteit en toegankelijkheid in het jeugdwerk' (p.146-171). Gent: Academia Press.
- Coussée, F., Roets, G., De Bie, M. (2009). Empowering the Powerful: Challenging hidden processes of marginalization in youth work policy and practice in Belgium. *Critical Social Policy*, 29 (3): p. 421-442.
- Coussée, F. (2010). Jeugdwerk voor allen of allen naar het jeugdwerk? De geschiedenis van inclusie in het jeugdwerk. In Coussée, F. & Roets, G. (2011). Vrijtijdsbeleving van kinderen in armoede. Onderzoek in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap, CJSM, Afdeling Jeugd. Eindrapport. Gent: Vakgroep Sociale Agogiek.
- Coussée, F.; Deduysche, J.; Neiryck, B. & Demeere, S. (s.d.). Brugge(n) voor jongeren. Maatschappelijk kwetsbare jongeren in Brugge: Waar staan we? Waar willen we naartoe? Studie in opdracht van Stad Brugge, OCMW Brugge en CAW Regio Brugge. Ontleend op 24 juli aan <https://www.brugge.be/files/uploads/document/rapportbruggevoorjongeren.pdf>
- Crul, M.; Schneider, J. & Lelie, F. (2013). Superdiversiteit, een nieuwe visie op integratie. Amsterdam: VU University Press.
- De Haene, J.; Schuermans, N. & Verschelden, G. (2014). Rapport Retrospectieve case study Chiro in Brussel. Diegem Working paper. Ontleend op 24 juli aan http://www.solidariteitdiversiteit.be/uploads/docs/cases/rapportage_chiro_definitief.pdf
- De Pauw, P., Vermeersch, H., Cox, N., Verhaeghe, M., Stevens, P. (2013) Jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Een onderzoek bij werkingen, begeleiding en deelnemende jongeren. Digitale drukkerij: Vlaamse Overheid.
- De Visscher, K.; Marechal, M. & Rogé, B. (2014). Niets meer dan gelijkheid. Over jonge mensen, superdiversiteit en de jeugdsector. Brussel: Demos.
- Geldof, D. (2013). Superdiversiteit. Hoe migratie onze samenleving verandert. Leuven: Acco.
- Mattheusen, F. e.a. (2010). Het Actieplan Interculturaliseren: Rewind and Fastforward. De effecten van het Actieplan Interculturaliseren van, voor en door Cultuur, Jeugdwerk en Sport. Mechelen: CIMIC.
- Pelleriaux, K. (red.). Beter samen? Denk- en doepistes voor een toegankelijk jeugdwerk in Vlaanderen, Brussel en Wallonië. Leuven: Acco, (pp. 93-114).
- Schoupe, L., De Visscher K., Van de Walle, I. (2014) Verbinding in de vrije tijd. Netwerken tussen jeugdwerk en gezinnen in armoede. Brussel: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassen.

Schraepen, B.; Maelstaf, H. & Halsberge, M. (2015). Vrije tijd als handicapsituatie. De rol van het jeugdwerk binnen de vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren met een handicap. Brussel: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassen.

Schryvers, E. (2015). Cijferboek Lokaal Jeugdbeleid 2014-2015. Brussel: Afdeling Jeugd van het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media

Van de Walle T. (2011) Jeugdwerk en sociale uitsluiting. De toegankelijkheidsdiscussie voorbij? Gent: Academia Press.

Van de Walle, T. (2012). Inclusief en doelgroepspecifiek jeugdwerk. Van een of-of naar een en-en-verhaal. In Rogé, B. (Red.) Momenten 10: Niet alles is een bedrijf. Brussel: Demos.

Vanduynslager, L.; Wets, J.; Noppe, J. & Doyen, G. (2013). Vlaamse migratie- en integratiemonitor 2013. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.-

Van Meenen, G. (2012). Formaat en allochtoon jongerenwerk anno 2012. Over vandaag en morgen.

Geraadpleegd op 4 maart 2014 op

http://www.demos.be/uploads/tx_bworxebib/Formaat_en_allochtoon_jongerenwerk_anno_2012.pdf

